

A KÖLTÉSNET VÉDELME

1581-1583/?/

Midőn az igazerényű Edward Wotton és én együtt időztünk a császári udvarban, a lováglás művészetének megtanulására adtuk a fejünket John Pietro Pugliano-nál, aki közmegelégedésre töltötte be a lovászmesteri tisztt a császári istállóban, s aki az olasz szellem termékenységének megfelelően nemcsak gyakorlati oktatásban részesített bennünket, hanem az általa legértékesebbnek itélt fortélyok szemléltetésével is igyekezett gazdagítani elménket. De egyetlen esetre sem emlékszem, hogy füleim figyelmesebben hallgatták volna, mint amikor /akár a szükös fizetségén osszankodva, akár meghatódva tanítványi csodálatunktól/ hivatalának dicséretét zengte. Azt mondta, az emberiség legnemesebb rendje a katonák, a katonák legnemesebbjei pedig a lovasok. Ők a harc mesterei és a béke diszei, sebesen járnak, kitartóak: diadalmaskodnak a harcmezőkön és az udvarokban egyaránt. Mi több, azon a hihetetlen állásponton volt, hogy semmi más földi dolog nem biztosít akkora csodálatot egy uralkodónak, mint az, ha jól lovagol. Az ő összehasonlításában a kormányzás ügyessége csak pedantéria

volt. Azután folytatta a magasztalást, elmesélte, hogy mi-
csoda páratlan állat a ló, az egyetlen olyan szolgálatkész
udvaronc, aki nem hizeleg, a leggyönyörűbb, leghűségesebb,
legbátrabb állat és így tovább, úgyhogy ha nem lett volna
némi józan eszem, mielőtt hozzá mentem, azt hiszem, rávett
volna, hogy azt kívánjam, változzam lóvá. Nem kevés szavá-
val annyit mindenesetre megérttettem velem, hogy minden di-
cséretnél többet ér őszinte szeretetünk, ha annak a dolog-
nak a nagyszerűségét kívánjuk megmutatni, amelynek mi is
részesei vagyunk.

Amennyiben Pugliano erős vonzalma és gyenge érvei
nem győznének meg erről, ime, itt az én közelebbi példám,
aki /nem tudom, milyen balszerencse folytán/ ifjúkorom-
ban költővé lettem, s most arra kényszerülök, hogy mond-
jak nektek valamit e nem választott elhivatásom védelmé-
ben, s ha e védelmet több kedvvel, mint érvel adom elő,
legyetek elnézőek irántam, hiszen meg kell bocsájtani a
tanítványnak, hogy mestere útját járja. És még azt is meg
kell mondanom, hogy mivel nagyobb okom van rá, hogy szá-
nalomkeltő írást készítek a szegény költészet védelmében,
amely a tanulás legmagasabb szféráiból gyermekek nevet-
ségének tárgyává hullott alá, ezért alkalmasabb bizonyíté-
kokat kell felhoznom, hiszen míg a lovaglás művészetétől
senki sem vonja meg megérdemelt bizalmát, addig a szegény
költészetet még a filozófusok is kigunyolták, kockáz-
tatva ezzel a Muzsák közti polgárháború nagy veszélyét.

Először is, igazából a költészet minden olyan rágalmozójának aki tudománnyal foglalkozik, joggal vethető a szemére, hogy közel jár a hálátlansághoz, amikor olyasvalamit ócsárol, amely az általunk ismert legnemesebb nemzeteknél és nyelveknél az első fényforrás volt a tudatlanság sötétjében, az első dajka, akinek a tején növekedve az emberek lassacskán képessé lettek arra, hogy később nehezebb tudományokkal táplálkozzanak. És most vajon a sündisznot kívánják utánozni, aki, amikor befogadták egy oduba, kikergette a házigazdát? Vagy még inkább a viperákat, akik születésükkel elpusztítják szüleiket? Tud-e a művelt Görögország, sokféle tudományával mutatni nekem akár egyetlen könyvet is Muszaiosz, Homérosz és Hésziodosz előtt, akik mindhárman költők voltak? Sem a történetírás nem képes semmilyen író megemliteni előttük, hacsak nem a pályatársak közül valót mint Orpheusz, Linosz és mások, akik, elsőként lévén abban az országban, melynek tollából ered az utókor tudománya, joggal tarthatnak igényt arra, hogy szellemi atyjuknak nevezzük őket: mivel nemcsak időben előbbrevalók, /noha a régiség már önmagában is tiszteletreméltó/, hanem előttük jártak és édes bájukkal a költészet csodálatára készítették a zabolátlan, vad elméket. Így Amphionról úgy tartják, hogy Théba felépítésére köveket mozgatott meg költészetével és Orpheuszt még a vadállatok és az érzéketlen, állatias emberek is meghallgatták. Ilyen volt a rómaiak között Livius Andronicus és Ennius, s az olasz nyelvet akik elsőként a tudomány kincsesházává változtatták: a köl-

tő Dante, Boccaccio és Petrarca. Ilyen volt a mi angol nyelvünkön Gower és Chaucer, akiket - felbátorítva és elragadtatva e csodálatos elődöktől - mások követtek, hogy megszépítsék anyanyelvüket az ő területükön ugyan-
ugy, mint a művészet más fajtáiban. A költészet elsőbbségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a görög filozófusok hosszú ideig csakis a költők álarcában mertek megjelenni a világ előtt. Thalész, Empedoklész és Parmenidész versekben énekelték meg természetfilozófiájukat, és így tett Püthagorasz és Phokülidész is erkölcsi tanácsaival, valamint Túrtaiosz a hadiügyekkel és Szolón a politikával, vagy még inkább, elsősorban költők lévén, csodálatos tehetségüket a legmagasabb tudományok azon pontjain gyakorolták, amelyek előttük megjelentek, de a világ szeme elől rejtve maradtak.
Hogy a bölcs Szolón igazi költő volt, nem kétséges, hiszen az Atlantisz szigetről szóló jeles meséjét, amelyet Platón folytatott, versben írta meg. És valóban, ha figyelmesen vizsgálódunk, magánál Platónnál is rájövünk, hogy bár munkájában az erő és a tartalom a filozófia, de a forma és a szépség a költészetre épül, hiszen az egész mű párbeszédekből áll, becsületes athéni polgárok szájába adva, akik olyan dolgokról beszélnek, amelyeket soha, még kintpadra feszítve sem vallanának be. Ilyenek a találkozások körülményeinek, egy lakoma ügyes elrendezésének, egy séta örömeinek költői leírásai, amelyek közé meséket sző, mint a Gigász-gyűrű és mások, amelyeket csak

az nem sorol a költészet gyöngyszemei közé, aki még sosem járt Apolló kertjében.

És még a történetírók is, bár ajkuk csak megtörtént dolgokról szól és homlokukra az igazság van felírva, szívesen vették kölcsön a költők stílusát és meggyőző erejét. Így Hérodotosz a kilenc muzsa nevével adott címet munkájának; mind ő, mind követői részint ellopták és bitorolták a költészettől a szenvedélyek szenvedélyes leírását, a csaták számos olyan részletét, amelyet senki nem tud bizonyítani, részint, ha nem is hiszitek el nekem, hosszú szónoklatokat adtak a nagy királyok és hadvezérek szájába, akik egész biztosan soha nem mondták el ezeket.

Igy hát nyilvánvaló, hogy sem a filozófus, sem a történetíró nem léphetett be a népszerűség kapuján annak a költészetnek a nagy utlevele nélkül, amely napjainkban jelentős szerepet játszik minden olyan országban, ahol nem virágzik a tudomány: mindenütt, ahol van némi költői érzés. Törökországban a törvényhozó hittudósok mellett nincsenek más írástudók, csak költők. Szomszédságunkban, Irországban, ahol a tudomány bizony elég gyenge lábakon áll, még itt is odaadó tisztelettel övezik a költőket. Még a legbarbárabb indiánoknak is, akik még írni sem tudnak, megvannak a költők, akik areytos-nak nevezett dalokat csinálnak és adnak elő, amelyek egyrészt őseik tetteiről szólnak, másrészt imák isteneikhez. Nagy a valószínűsége annak, hogy ha egyszer eljut hozzájuk a tudomány, ez azért lesz, mert durva, bárdolatlan szellemüket kifinomítja és megélesíti a költé-

szet édes gyönyörűsége. Hiszen mindaddig, amig örömlüket nem lelik elméjük tornáztatásában, kevésbé fogja csábítani őket a nagy tudomány ígérete, mivel még nem ismerik a tudomány gyümölcsseit. Wales-ben, az ősi britek leszármazottainak hazájában, tekintélyes források bizonyítják, hogy milyen hosszú idő óta vannak költőik - akiket ők bárdoknak neveznek -, ugyanis a rómaiak, szászok, dánok és normannok hódításai alatt és mind a mai napig a költők ápolták a tudományt, amelynek minden emlékét igyekeztek a támadók elpusztítani: költészetük korai kezdete nem kevésbé jelentős, mint hosszú folytonossága. De mivel tudományaink legtöbbje a rómaiaktól, illetőleg őket megelőzően a görögöktől származik, hadd hivatkozzunk az ő tekintélyükre, olyannyira, hogy nézzük meg, milyen neveket adtak ők ennek a manapság oly megvetett mesterségnek. A rómaiak a költőt vates-nek nevezték, ami annyi, mint jós, jövőbelátó vagy próféta, ahogy erről a megnevezésben felismerhető két szó, vaticinium és vaticinari, tanuskodik: mennyei hatására kiváló férfiak foglalkoztak ezzel a szívet gyönyörködtető tudománnyal. És annyira elmerültek csodálatában, hogy azt gondolták, jövőendő szerencsájuk nagy előjeleire mutat az ilyen verssorok véletlen megpillantása. Ezen alapszik a Sortes Vergilianae, amikor is hirtelen felütve Vergilius könyvét, alkotásának valamelyik verssorára figyeltek fel: ezzel van tele a Császárok Élete, ilyen például Albinusnak, szigetünk kormányzójának története, aki gyermekkorában találkozott ezzel a verssorral:

Arma amens capio, nec satrationis in armis,

és később megvalósította: ami bár hiu és istentelen dolog volt, ugyanugy, mint azt hinni, hogy a szellemeket ilyen versek irányítják - amelyeket a carmina szóból származó charm /'igézet'/ szóval nevezzük -, mindazonáltal jól mutatják a tiszteletet, amellyel ezeket az elméket illették, és nem is egészen ok nélkül, mert mind Delphoi órákulumai, mind SzüBILLA próféciái versben szóltak, mivel a szavakban az ütem és mérték gondos figyelembevételre, az ötlet magasan szárnyaló szabadsága, amely a költőkre jellemző, valami isteni erő jelenlétére mutatott.

És nem mehetek-e egy kicsit tovább, hogy megmutassam a vates szó indokoltságát és azt mondjam, hogy Szent Dávid zsoltárai isteni versek? Ha ezt teszem, nem fogom nagyműveltségű ókori és korunkbeli férfiak tanúsága nélkül tenni. De maga a Zsoltár név is engem fog igazolni, hiszen ha lefordítjuk, ez Dalokat jelent, továbbá az egész metrumban íródott - ebben az összes tudós héberek megegyeznek -, bár ennek szabályai még nincsenek teljesen felderítve. Végül, és döntően esik a latba stilusa, ami maga a tiszta költészet. Vagy hangszerének zengése, a személyek gyakori és szabad változtatása, figyelemreméltó megszemélyesítései, amikor úgy véled, Istent látod jóni teljes fenségében, beszéde az állatok örvendezéséről és a hegyek megindulásáról, mi más lenne, ha nem mennyei költészet, ahol már-már szenvedélyes szerelmesének tűnik annak az elmondhatatlan és örökkévaló szépségnek, amelyet látni lelki szemünkkel,

világosabbá tenni pedig hittal lehet? De őszintén, megnevezvén őt, attól tartok, túl profánnak látszom, hogy a szent nevet a költészettel hoztam kapcsolatba, amelyet manapság oly csúfos sorsra vetettek. De akik pártatlan ítélettel foglalkoznak ezzel, helyesnek fogják találni ezt a következtetést, és nem emlegetik az anyaszentegyházból való kiűzetést. De most lássuk, milyen nevet adtak neki, és hogyan vélekedtek erről a görögök. A görögök a költőt ποιητής-nek nevezték, amely elnevezés, mint legalkalmasabb, más nyelvekbe is átkerült. Ez a ποιητης szóból származik, ami annyit tesz: csinálni, s ebben mi angolok, nem tudom, véletlen szerencse vagy bölcsesség folytán, meggyezünk a görögökkel, maker-nek nevezve a költőt. E cím nagyságát és hasonlíthatatlanságát nem az én elfogult véleményemnek, hanem más tudományok illetékességének kellene megvilágítania. De még nem adatott az emberiségnek olyan művészet, amely ne a természet alkotásaival foglalkoznék, amelyek a természet nélkül nem tudnának létezni, és oly mértékben függenek tőle, hogy szinte színészeivé és játzóivá válnak annak, amit a természet színre akar vinni. Így a csillagász rátekint a csillagokra és annak alapján, amit ott lát, feljegyzí, milyen rendet hozott ott létre a természet. Így tesz a számtan- és mértantudós a mennyiségek eltérő fajtaival. Így mondja meg időnként a zenész, mi az, ami természettől fogva harmonizál, és mi nem. A természet-filozófus innen kapta a nevét, és az erkölcsfilozófus az ember természetes erényeivel, bűneivel és szenvedélyeivel

foglalkozik, mondván: Kövesd a természetet és nem fogsz tévedni. A jogász arról beszél, amiről az emberek megálapodtak, a történész pedig arról, amit az emberek tettek. A nyelvész csak a beszéd szabályairól szól, és a retorikus és a logikával foglalkozó tudós, mérlegelve, mi az, ami leghamarabb igazolódik a természetben, és meggyőz erről, mesterséges szabályokat ad, amelyek még mindig a kitűzött anyag kérdéskörébe tartoznak. Az orvos az emberi test és az ennek ártó, illetve használó dolgok természetét vizsgálja. És a metafizikus, bár másodlagos és absztrakt dolgokkal foglalkozik, amelyeket ezért természetfölöttinek tartanak, valójában igenis a természet mélységére épít. Egyedül a költő, aki megvet minden ilyesfajta alárendeltséget és csak saját invenciójának erejére támaszkodik, csak ő hoz létre egy másik természetet, vagy úgy, hogy jobb dolgokat alkot, mint a Természet, vagy úgy, hogy egészen újakat konstruál, olyan formákat, amelyek a Természetben sohasem léteztek, mint a héroszok, félistenek, küklopszok, khimérák, Furiák és a többiek, és bár kéz a kézben halad a természettel, nincs bezárva a természet adományának szűk korlátai közé, hanem szabadon vándorol saját szellemének zodiákusán belül. A természet sohasem himezte ki oly gazdagon a föld kárpitját, mint a költők, sem kellemes folyókkal, sem gyümölcstől roskadozó fákkal, édes illatu virágokkal, sem semmi egyébbel, ami még szeretetreméltóbbá tudja tenni ezt az amugyis tulzottan szeretett földet. A természet világa rézből van, a költő csak aranyat alkot.

De hagyjuk ezeket a dolgokat, és forduljunk az ember felé, akibe - összehasonlítva a többi dolgokkal -, úgy tűnik, a legtöbb erőfeszítést, munkát fektette a természet, és nézzük meg, vajon létrehozott-e olyan hű szerelmest, mint Theagenész, olyan állhatatos barátot, mint Püladész, olyan vitéz embert, mint Orlando, olyan derék uralkodót, mint Xenophon Kürosza, olyan minden tekintetben kiváló embert, mint Vergilius Aeneasa. Ez nem adhat alkalmat tréfálkozásra, mert az egyiknek a művei kézzelfoghatóak, a másiké utánczás vagy fikció, hiszen minden szakértő tudja, hogy az alkotó hozzáértése nem a műben magában, hanem a mű előre-elképzelésében, ideájában nyilvánul meg. Magától értetődik, hogy a költőben él ez az idea, hiszen abban a kitünőségben hozza világra, ahogy képzeletében megalkotta. Ez a világrahozás azonban egyáltalán nem képzeletbeli, és így senkinek sem ajánljuk a légvárak építését, sőt ez az idea olyan szubsztanciálisan hat, hogy nemcsak egy Küroszt hoz létre, aki végülis a természetnek csupán egyetlen különösen kiváló teremtménye, hanem úgy is, hogy egy Küroszt adományoz a világnak, hogy az sok Küroszt csinálhasson, ha pontosan megtanulja, miért és hogyan alkotta meg Küroszt ez az alkotó. Ne tartsuk túl arcátlanoknak sem az összehasonlítást, amikor az emberi szellem legmagasabb pontját a természet hatóerejével kívánjuk ugyanazon szintre emelni: inkább adjuk meg a legőszintébb megbecsülést a mennyei teremtnének, aki saját hasonlatosságára megteremtén az embert, elébe és fölébe helyezte őt amá második

természet minden alkotásának, amelyből sehol máshol nem mutat meg olyan sokat, mint a költészetben, amikor az isteni sugallat erejével az ő teremtményeit messze tulszárnyaló dolgokat hoz létre. A hitetlen meggyőzésére remek érv Ádám szerencsétlen bünbeesése: bár megerősödött szellemünk képessé tesz bennünket a tökéletesség felfogására, megméltelyezett tetterőnk mégis lehetetlenné teszi ennek elérését. Ezeket az érveket kevesen fogják megérteni és még kevesebben elfogadni, de remélem, annyit mindenki elismer, hogy a görögök, akikben volt némi nyoma a józan észnek, minden tudományok nevei fölött álló nevet adtak neki.

De próbálkozhatunk egészen mindennapi megközelítéssel is, amellyel kézzelfoghatóbb lesz az igazság: így, bár nem jutunk el olyan páratlan dicsőítésekhez, amilyeneket a költészet elnevezéseinek etimológiája nyújt, remélem, egyszerű leírása, amelyet senki nem kifogásolhat, sem lesz hijával a legfőbb dicséreteknek. A költészet ilyenformán az utánzás művészete, hiszen Arisztotelész is így határozza meg *μίμησις* szavával, ami annyi, mint reprezentálás, megjelenítés vagy alakítás, metaforikus beszéd, beszélő kép: és mint ilyen, célja a tanítás és a gyönyörködtetés. Az utánzásnak három általános fajtája van. Mind régiségben, mind kitűnőségben azok a legfőbbek, akik Isten felfoghatatlan tökélyét utánozzák. Ilyen Dávid a zsoltáráiban, Salamon az Énekek énekében, a Prédikátorok könyvében és a Példabeszédek könyvében, Mózes és Deborah himnu-

1.

szaikban és a Jób könyvének írója, ezeket az alkotásokat, egyebek mellett, maga a tudós Emanuel Tremellius és Franciscus Junius is az Írás költői részeinek tartják. Rajtuk kívül senki sem mondhatja, hogy a Szentlelket a neki kijáró tisztelettel illeti. Ide tartozik, bár teljesen helytelen istenképpel, Orpheusz, Amphion, himnuszaiban Homérosz, és még sokan mások, görögök és rómaiak egyaránt. És ezt a költészetet kell követnie mindazoknak, akik Szent Pál tanácsára zsoltárokat énekelnek, ha boldogok, és tudom, enyhül fájdalmuk, amikor halálos bűneik kinzó gyötrelmei elől vigaszt találnak az örökké velünk levő jóságban.

A költők második csoportja a filozófiai tárgyakkal foglalkozik: vagy erkölcsiekkel, mint Türtaiosz, Phoküliész és Cato, vagy természetfilozófiával, mint Lucretius és Georgicájában Vergilius, vagy asztronómiával, mint Manilius és Pontanus, vagy történelemmel, mint Lucanus: akiket, ha valaki nem kedvel, a hiba nem az édesszavu tudomány édes ételében, hanem az illető izlést nem ismerő ítéletében van.

Mivel azonban ez a második csoport be van zárva a tárgyalandó anyag keretei közé és nem követheti szabadon saját invencióját, hagyjuk a grammatikusokat vitatkozni arról, vajon költők-e ezek vagy sem, és térjünk át a harmadik csoportra, akikkel kapcsolatban a kérdés elsősorban merül fel, akik között és a második csoport között olyasfajta különbség van, mint a festők között, akik közül a középszerűek csak az elébük helyezett arcokat képesek utá-

nozni, míg a kiválóbbak, törvények nélkül, de szellemmel azoknak az arcoknak színeit festik le neked, amelyek látása legépületesebb számunkra, mint az állhatatos, de panaszos Lucretia képe, aki más bűne helyett büntette meg magát; aholis a festő nem Lucretiát festi meg, akit soha nem látott, hanem ennek az erénynek a külső szépségét. Ezért ebbe a harmadik csoportba azok tartoznak, akik tökéletes utánzásukkal tanítanak és gyönyörködtetnek, és az utánzás-hoz nem kölcsönöznek semmi olyat, ami van, volt, vagy lesz, hanem, csakis a művelt diszkréciótól kormányozva, a lehetséges és a kíváncsú isteni szempontjaira terjednek ki. Lévén a legelőbbrevalóak és legnemesebbek a költők között, ők azok, akiket joggal nevezhetünk vates-nak; hiszen az előbb tárgyalt költőeszeménynak mind legkiválóbb nyelvezetükkel, mind nagy tudásukkal megfelelnek. Mivel az, amit ők csinálnak, valóban szintiszta utánzás, utánóznak, hogy gyönyörködtessenek és tanítsanak. Gyönyörködtetnek, hogy az embereket a jóhoz való ragaszkodásra buzdítsák, amitől azok, ha nem gyönyörködnének, mint számukra idegentől futnának el. Tanítanak, hogy megismertessék az emberekkel a jót, amelyre törekedniük kell: ami a legnemesebb cél lévén, amelyet valaha is tudomány kitűzött maga elé, a költészet visszausztatja minden hitvány nyelv őt támadó csaholását.

E harmadik csoporton belül az alosztályoknak számos saját elnevezés felel meg. A legjelentősebb ilyenek: a hősi, a lírai, a tragikus, a komikus, a szatirikus, az iamboszi, az elégikus, a pásztori és bizonyos mások. Ezek

közül némelyeket tárgyuk, némelyeket a legszivesebben használt versfajtajuk szerint neveztek el, ugyanis a költők legnagyobb része költői invenciót az írásnak amaz ütemes ruhájával díszíti, amit verának nevezünk. De valóban csak díszíti, mivel a vers csupán dísz és nem oka a költészetnek, hiszen ismerünk számos olyan kiváló költőt, aki sohasem verselt, másrészt manapság valósággal rajzanak az olyan verselők, akik sohasem tarthatnak igényt a költő névre. Tekintsük Xenophónt, aki oly remekül utánozta egy Kúrosz nevű igazságos uralkodó portréját, hogy effigiem justi imperii-t adott nekünk, ahogy Cicero mondja róla, és így abszolut hőskölteményt írt; így tett Heliodórosz is Theagenész és Kharikleia szerelme képének édes invenciójában, noha mindketten prózában írtak, amiről azért beszélek, hogy megmutassam, nem a rimelés és a verselés teszi a költőt, mint ahogy az ügyvédet sem a hosszú köpeny, hiszen tartsa bár védőbeszédét állig fegyverben, mégiscsak ügyvéd lesz és nem katona. A költő igazi ismertetőjegyei az erényeknek, bűnöknek és egyebeknek hüen ábrázolt képmásai, azzal a gyönyörködtető tanítással együtt, amiről rögtön fel lehet ismerni, jóllehet a költők szenátusa valóban a verset választotta a számukra legalkalmasabb köntösnek, úgy vélekedvén, ha mondanivalóban egymás mellett haladnak, akkor a forma emelje őket egymás fölé: hogy ne asztali társalgás módjára beszéljenek, vagy úgy, mint álomban szokás, ne olyan szavakat használjanak, amelyek vaktában hagyják el az ember ajkát, hanem mérjék ki ügyes aránnyal minden szó minden szó-

tagját, a tárgy méltóságának megfelelően.

Ilyenformán nem lesz haszontalan megvizsgálunk a költészetnek ez utóbbi fajtáját, először alkotásaiban, majd művelőiben; és ha ezek közül a vizsgáldások közül egyik sem mutat semmi elítélendőre, remélem, sokkal kedvezőbb ítéletet sikerül kiérdemelnünk. A szellemnek ez a megtisztítása, az emlékezet gazdagítása, az ítélőképesség kifejlesztése, a képzelőtehetség kiszélesítése, amelyeket közönségesen tanulásnak nevezünk, és aminek, bármilyen névvel illessek is és bármilyen közvetlen célra törjön, a végső célja mégis az, hogy elvezessen bennünket a tökély olyan magas fokára, amelyet sárhajléka által egyre rohasztott, elkorcsosult lelkünk még felfogni képes. Ez a tanulás az ember hajlamai szerint sok formában nyilvánulhat meg. Néhányan, akik úgy gondolják, a boldogság elsősorban a tudomány útján érhető el, és egyetlen tudomány sincs olyan magasan, mint a csillagokkal való ismeretség, azok asztronómiára adják a fejüket. Azok, akik félisteneknek képzelik magukat, ha ismerik a dolgok okait, a természettel és a természetfölöttivel foglalkozó filozófusokká lesznek, másokat a csodálatos gyönyörűség a zenéhez vonz, és ismét másokat a bizonyítás biztossága a matematikához; egyik is, másik is - a maga területén - tudásra törekszik, hogy tudása által felemelje szellemét a test börtönéből saját isteni lényegének élvezéséig. De amikor a tapasztalat egyensúlyozó hatása folytán kiderült, hogy a csillagokra tekintő asztronómus árokba pottyanhat, hogy a vizsgáldó filozófus maga akár

vak is lehet, és a matematikus hamis szívvél is húzhat egyes vonalakat - akkor lám! a tapasztalat, a vélemények uralkodója, bebizonyította, hogy ezek mind csupán segédtudományok, amelyeknek bár van saját önálló céljuk, mégis mind a tudományurnő, a legmagasabb cél felé törekednek, amelyet a görögök ἀρχιτεχνονική-nek neveztek, és én úgy gondolom, az embernek önismeretéből áll, mind etikai, mind politikai tekintetben, és amely nemcsak a "jól tudás", hanem a "jóltevés" követelményét is tartalmazza. Mint ahogy a nyerges közvetlen célja jó nyeret készíteni, de távolabbi célja egy nemesebb foglalatosság, a lovaglás művészetének szolgálata; ilyen viszonyban van a lovaglás a katonáskodással; és a katona célja sem csupán megszerzése a jártasságnak, hanem tudásának gyakorlati alkalmazása. Így, mivel minden földi tudás végső célja az erényes cselekvés, azok a mesterségek, amelyek ezt leginkább elősegítik, a legtöbb joggal viselik az uralkodó címét az összes többi felett. Megmutathatjuk a költő egyeduralkodóságát, ha szembeállítjuk versenytársaival.

Közülük legelső kihívóként az erkölcsfilozófusok lépnek elő, akiket gondolatban komor súlyossággal látok jőni, mintha nem tudnák elviselni a bűnt fényes nappal, hitvány göncökbe öltözve, külsejükkel fejezik ki megvetésüket a külsőségek iránt, kezükben a dicsőséget elítélő könyvekkel, amelyek az ő nevüket viselik, szofisztikusan az elméség ellen beszélnek, és haragszanak mindenkire, akiben a harag undok bűnét fedezik fel. Ezek az emberek, akik utjukon halmozzák a definíciókat, osztályozásokat és disztink-

ciókat, lefitymáló józansággal firtatják, lehetséges-e más ösvényt találni, amely oly egyenesen vezet el az embert az erényhez, mint az övék, amely megtanítja, mi az erény, és tanítja ezt nem csupán mibenlétének, okainak és hatásainak magyarázatával, hanem elpusztítandó ellenségének, a bűnnek taglalásával, amelyet el kell pusztítani, és az elpusztítást akadályozó szolgáljának, a szenvedélynek bemutatásával is, amely fölött urrá kell lenni; megmutatja az általánosságokat, amelyben ezek fellelhetők, és a különbségeket, amelyek belőlük származnak. Végül egyszerűen írásba foglalja, hogyan lépte át az erény az egyes ember saját kis világának korlátait és terjedt át a családok kormányzására, a társadalom erősítésére. A történetíró ritkán enged el ennyit beszélni a moralistát. Egérrágta feljegyzésekkel megrakodva, amelyek legtöbbje megint más históriákra támaszkodik, amelyeknek legfőbb forrása megintcsak a mende-monda jeles találmányán alapszik, nagy hűhóval összehangolja a különböző írókat, és kihámozza az igazságot a részrehajlásból. Jobban feltalálja magát az ezer év előtti, mint a mai korban, mindazonáltal jobban ismeri a világ folyását, mint saját eszejárását. Érdeklik a régiségek és firtatja az újdonságokat, csudája a fiataloknak és zsarnoka a fehér asztalnak. Felháborodottan tagadja, hogy bárki más, erényt és erényes cselekvést tanító, összehasonlítható lenne vele: Testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis vagyok. A filozófus - mondja - vitatkozó erényt tanít, én cselekvőt: az ő erénye megfelel Pla-

tón veszélytelen Akadémiájában, de az enyém Marathon, Pharsalia, Poitiers és Agincourt csatáiban mutatja meg dicsőséges orcáját. Ő bizonyos elvont meggondolások alapján tanítja az erényt, de én csak azt kérem, kövesd azok lépteit, akik előtted jártak. A hajlottkoru tapasztalat előtt jár a csavaroseszü filozófusnak, és én sok kor tapasztalatát nyújtom. Végül, ha ő csinálja is a daloskönyvet, én helyezem a lantra a tanítvány kezét; ha ő a vezető, én vagyok a fény.

Aztán sorolja számolatlan a példákat, egyik történettel a másik után bizonyítva, hogy a legbölcsebb szenátorokat és uralkodókat, mint például Brutust és Aragóniai Alfonzot, hogyan befolyásolta a történelem. De ugyan kit nem, ha éppen szükséges? Egész hosszú vitájuk során az mindenesetre kiderül, hogy egyikük adja a szabályt, a másik a példát.

Nos, ki legyen a közvetítő a kettő között, hiszen ez a kérdés a tudomány iskolájának legfelsőbb osztályában. Szerintem - ha igazságosak akarunk lenni - a költő, és ha nem közvetítő, ő az, akinek mindkét tudomány és az összes többi segédtudomány címét viselnie kellene. Ezért összehasonlítjuk a költőt a történésszel és az erkölcsfilozófussal, és ha mindkettőnek fölébe kerül, nincs olyan mesteriség, amely le tudná győzni. Hiszen felette áll a hittudós-nak, beleértve az ennek kijáró minden megbecsülést, amely nemcsak azért illeti meg a költőt, mert körei ugy viszonylanak a másokéhoz, mint az örökkévalóság a pillanathoz, ha-

nem azért is, mert önmagukban véve is mindegyiküket tul-
szárnyalja. És felette áll a jogtudósnak is, aki - bár Ius
az Igazság leánya, és az Igazság a vezér az erények között
- mégis inkább formidine poenae, mint virtutis amore igyek-
szik jobbat tenni az embereket, vagy hogy érthetőbben szól-
junk, nem az emberek megjavítására törekszik, hanem arra,
hogy a rosszasságuk ne károsítsa a többieket, és így, ha jó
az állampolgár, nem bánja, hogy milyen rossz az ember; en-
nek folytán, mivel csak a mi gyarlósságunk teszi őt szüksé-
gessé, a szükségessége pedig tiszteletreméltóvá, tulajdon-
képpen nincs joga egy sorban állni azokkal, akik arra tö-
rekszenek, hogy minden helytelenséget megszüntessenek és
lelkünk legtitkosabb zugába is jóságot plántáljanak. És
mindössze ők négyen foglalkoznak valamilyen formában az em-
berrel abban a vonatkozásban, amely a legmagasabb tudomány-
nak számít, és amelynek legjobb művelői a legjobb vélemé-
nyeket érdemlik.

Ilyenformán a filozófus és a történész azok, akik
elérnék a célt, egyik a szabályaival, a másik a példáival.
De mivel egyikük sem bír mindkettővel, mindketten sántita-
nak. A filozófus, bonyolult érvekkel támasztva alá a csu-
pasz szabályt, kifejezéseiben oly merev, a maga megérteté-
sében oly homályos, hogy ha valakinek rajta kívül nincs
más irányítója, bizony tévelyegni fog mindaddig, amíg meg
nem öregszik, amikor már alapos oka lesz a becsületességre;
tudománya annyira az absztraktra és az általánosra támasz-
kodik, hogy boldog lehet az az ember, aki megérti, és még

boldogabb az, aki képes alkalmazni, amit megértett. Másfelől a szabályokat nélkülöző történész annyira meg van kötve, nem ahhoz, aminek lenni kellene, hanem ahhoz, ami van, a dolgok partikuláris igazságához, nem pedig általános okaihoz, hogy példája lényegtelen következtetésekhez és így kevéssé gyümölcsöző doktrínákhoz vezet. Nos, a felülmulhatatlan költő mindkettőt megteszi, mindennek, amire a filozófus azt mondja: így kellene lenni! tökéletes képét adja egy olyan emberben, akiről feltételezi, hogy így cselekedett. Így aztán párosítja az általános eszmét a partikuláris példával. Tökéletes képet mondok, mert az ész hatalmát kiegészíti annak a képmása, amit a filozófus csak puszta leírással tud kifejezni. S így nem megkapó, érzékenyítő, nem ragadja meg annyira az emberi lelket, mint a költő. Így például, ha külső dolgokban, ha valaki aprólékosan elmeséli egy olyan embernek, aki még sohasem látott elefántot vagy rinocéroszt, hogy milyen ezeknek az állatoknak az alakja, színe, nagysága, melyek a különleges ismertetőjegek, vagy leírja egy pompás palota architektúráját, részletezi annak minden szépségét, képessé teszi ugyan hallgatóját a hallottak gépies megismétlésére, de sohasem adja meg bensejének azt a kielégülést, amelyet az az érzés ébreszt, hogy valódi, életteli tudással rendelkező szemlélője a dolgoknak; de ugyanaz az ember, mihelyt egy jó képet láthat ezekről az állatokról, vagy megkapja a ház ügyes modelljét, minden leírás nélkül nyomban képes felfogni, megítélni őket. Semmi kétség, a filozófus, tudós meghatározása-

ival - szóljanak ezek a bűnről vagy erényről, köz- vagy magánügyekről - a bölcsesség rengeteg megtámadhatatlan tényével terheli meg az emlékezetet, amelyek azonban mindaddig homályba burkolóznak a képzelőtehetség és az ítélőképesség elől, amíg meg nem világítja vagy meg nem jeleníti őket a költészet beszélő képe. Tullius sokat küszködik és nemegyszer a költészetet hívja segítségül, hogy megismertesse velünk a hazaszeretet erejét. Hallgassuk csak a vén Anchisest Trója lángjai között beszélni, vagy nézzük Odüsszeuszt, elhalmozva Kalüpszó kegyeivel, a kopár és koldus Ithakától való távollétét siratni. A düh - mondják a sztoikusok - rövid örület: de állítsa csak elénk Szophoklész Ajaxot a színpadra, aki öli-dulja a birkákat és ökröket, a görögök seregének vélve őket Agamemnonnal és Menelaossal az élükön, és mondjátok meg nekem, nem nyertetek-e mélyebb bepillantást a düh mibenlétébe, mintha a tudós megállapítja nemét és ismertetőjegyeit. Figyeld meg: Odüsszeusz és Diomedész bölcsessége és megfontoltsága, Akhilleusz vitézsége, Nisus és Euryalus barátsága még a legtudatlanabb ember számára is nem tündököl-e fényesen; és nincs-e ez így az ellenkező esetben is, mint Oidipusz lelkiismeretfurdalása, a büszkeségét hamarosan megbánó Agamemnon, apjának, Átreusz-nak önpusztító kegyetlensége, a két thébai fivér becsvágyának erőszakja, Médea vérbösszujának keserű édessége esetében? És hogy kissé leereszkedjünk - a terentiusi Gnatho és a mi Chaucerünk Pandarja annyira kifejezik ezt, hogy már az ő nevüket használjuk foglalkozásuk megjelölésére; és vé-

gúl, az összes bűnök, erények és szenvedélyek úgy tárulnak a szemünk elé, hogy úgy tűnik, nem csupán hallunk róluk, hanem tisztán keresztüllátunk rajtuk. De még a jóság legkitűnőbb meghatározásának esetében is, miféle filozófus-tanács tudna olyan könnyen vezetni egy uralkodót, mint Xenophón kitalált Kürosza, vagy egy erényes férfit irányítani a szerencse forgandóságai közepette, mint Vergilius Aeneasa? Vagy egy egész közösséget jobban, mint Sir Thomas Moore Utópiájának iránya? Az irányt említem, mert ahol Sir Thomas Moore tévedett, az az ember és nem a költő hibája; hiszen a közjólét ilyenfajta irányban való elképzelése a leg-tökéletesebb volt, annak ellenére, hogy talán nem a legtökéletesebben valósította meg. A kérdés az, vajon a költészet kitalált képmásának, vagy a filozófia rendszeres oktatásának hatékonyabb-e a tanítása? aholis, ha a filozófusok több joggal nevezhetik magukat filozófusoknak, tekintve, hogy hivatásuk magaslatára emelkednek, hiszen

Mediocribus esse poetis

Non Di, non homines, non concessere columnae,

ez - ismétlem - nem a művészet hibája, hanem azé a tényé, hogy kevesen vannak, akik tökéletesen művelik a művészetet. Természetesen, a mi Megváltó Krisztusunk ugyanugy szólhatott volna erkölcsi közhelyekben a könyörtelenségről és alázatosságról, mint a gazdag és Lázár isteni elbeszélésében, vagy engedetlenségről és irgalomról, mint a tékozló fiú és az irgalmas apa égi párbeszédében; de az ő kereső-kutató bölcsessége ismerte a pokolban égő gazdag állapotát és Lá-

zárát Ábrahám kebelében, és ezen az uton sokkal biztosabban uralta az emlékezetet és az ítéletet. Valóban, ami engem illet, szinte magam előtt látom a tékozló fiu kevély bőkezűségét, aztán megváltozva, amint a disznó ételét irigyliz: ezeket pedig a tudós emberek nem történelmi ténynek, hanem oktató példázatnak tartják.

Következésképpen, azt mondom, hogy a filozófus tanít ugyan, de homályosan tanít, úgyhogy csak a műveltek képesek őt megérteni, ami annyit jelent, hogy azokat tanítja, akik már amúgy is tanultak. A költő azonban a leggyöngébb gyomrok étele; a költő valójában az igazi népszerű filozófus, amit jól bizonyítanak Aiszóposz meséi, akinek csinos allegóriái az állatmesék köntösébe burkolózva az embereket állatabbnak tüntetik fel az állatoknál, és így segítenek meghallani az erény hangját, amellyel ezek az oktan beszélők szólnak.

De ha azt állítjuk, hogy az elképzelhető dolgok jobban megfelelnek a képzeletnek, akkor a történésznek szükségképpen felül kell mুলnia a költőt, hiszen igazi események képét állítja elénk, olyanokat, amelyek valóban megtörténtek, és nem olyanokat, amelyekről hamis vagy fantasztikus uton-módon elhitetjük, hogy valóban megtörténtek. Maga Arisztotelész, a poétikáról szóló értekezésében világosan eldönti a kérdést, azt állítva, hogy a költészet φιλοσοφικωτερον és ποιητικωτερον, ami annyit jelent: a költészet filozófikusabb és hangsúlyozottabban valóságos, mint a történelem. Ezt azzal okolja meg, hogy a költészet

a καθόλου -val, vagyis az egyetemes szempontokkal foglalkozik, a történelem pedig a καθέκαστου-nal, az egyedivel. Nos - mondja -, az egyetemes mérlegeli, mi mondható és tehető, mind a valószínűség, mind a szükségszerűség tekintetében /amelyeket a költészet figyelembe vesz ráragasztott neveinél/, az egyedi azonban csak azt mutatja meg, hogy vajon Alkhibiadész ezt vagy azt tette, illetve elszenvette-e. Eddig Arisztotelész: és ez a szellemes okoskodása, mint az összes többi, bővelkedik az okos szellemességben.

És valóban, ha az lenne a kérdés, melyik a jobb, a hüen vagy a hamisan ábrázolt cselekedet, nem kétséges, melyiket választjuk, ugyanugy, mintha Vespasianus képmásáról lenne szó, hüen követve arcvonásait, vagy a festő kényekedve szerint festve, az eredetivel semmi hasonlóságot nem mutatva. De ha a kérdést saját használatra és okulásra úgy tesszük fel: nem jobb-e valamit úgy ábrázolni, ahogy lennie kellene, mint ahogy van, akkor természetesen sokkal általánosabb érvényű a kitalált Kürosz Xenophónnál, mint az igazi Kürosz Justinianusnál, és a kitalált Aeneas Vergiliusnál, mint a valódi Aeneas Dares Phrygiusnál, miképpen ha egy hölgynek, aki meg kívánja örököltetni az ábrázatát, mégpedig a lehető legbájosabban, a festő sokkal inkább kedvébe járhat, ha lefesti a legédesebb arcot és ráírja, Canidia, mintha lefesti Canidiát olyannak, ahogy kinézett, aki - Horatius esküszik rá - ocsmány és visszataszító volt.

Ha a költő jól végzi ezt a feladatot, Tantaluszban, Átreuszban és hasonlóknban nem mutat semmit, csak ami elke-

rülendő, Kürosszban, Aeneaszban, Odüsszeuszban csak a követendő; aholis a történész - arra törekedvén, hogy úgy mondja el a dolgokat, ahogyan megtörténtek - nem tudja szabadon kezelni az adott helyzetet, hanem, mint Nagy Sándor vagy maga Scipio esetében, cselekedeteket mutat meg, amelyek közül néhányan rokon-, mások ellenszenvet váltanak ki; és hogy mit kövess, csakis saját belátásod szerint fogod eldönteni, ami már megvolt Quintus Curtius olvasása nélkül is. Most az ember azt mondhatná, jóllehet a doktrina egyetemes szempontjából a költő győzedelmeskedik, mégis a történelem, amikor elmondja, ilyen és ilyen dolog történt, inkább befolyásolja az embert a követendő ut eldöntésében. Nyilvánvaló a válasz, hogy aki ennek a "történt"-nek az alapján áll, úgy tesz, mintha így érvelne: mivel tegnap esett, ma is esni fog. Nos, ebben az esetben több oka van a történelemnek a beképzelt pöffeszkedésre. De ha az ember tudja, hogy a példa csak a feltett dolgok valószínűségéről tudósít, de azért a saját eszünkre hagyatkozva haladunk, akkor a költő sokszorosán felülmulja a történészt, hiszen példáját a leglogikusabb alapon alkotja meg, legyen témája háborús, politikai vagy magánügy. A történésznek a maga csupasz "ez volt"-jával csak az jut, amit így nevezünk: a véletlen fittyet hány a legbölcsebb észnek is. Gyakran olyan eseményeket kell elmondania, amelyeknek nem tudja okát adni, s ha igen, elbeszélésének okvetlenül költőinek kell lennie.

Hogy megmutassuk, a kitalált példa is ugyanugy ké-

pes tanítani, mint a valódi példa /hogy megadni képes, az világos, hiszen kitalált dolgok a szenvedély legmagasabb hangjaival is összhangba hozhatók/, vegyünk egy témát, amelyet költő is és történész is feldolgozott. Hérodotosz és Justinianus mindketten állítják, hogy Zopirus, Darius király hű szolgálja látván, hogy a lázadó babilóniaiak sokáig ellenállnak urának, azt szinlelte, hogy súlyosan kegyvesztett lett a királynál. Ennek bizonyítására levágatta saját orrát és füleit, és így átszökött a babilóniaiakhoz, akik befogadták és annyira megbiztak benne, hogy megtalálta a módját, hogyan szolgáltassa ki őket Dariusnak. Hasonló esetet jegyez fel Livius Tarquiniusról és fiáról. Abradatésznek Kürosz érdekében elkövetett ugyanilyen hadicselét írja le Xenophón. Nos, szeretném tudni, ha alkalom kínálkozna, hogy ilyen becsületes szinleléssel szolgálj uralkodódat, miért nem tudnál Xenophón fikciójából tanulni ugyanugy, mint a másik valóságából. Még jobban is járnál, orrod megmaradna, hiszen Abradatész nem megy ilyen messzire a szinlelésben.

Igy még a legjobb történészek is alá vannak rendelve a költőnek, hiszen bármilyen tettet, viszályt, bármilyen tanácskozást, politikai vagy hadicselt kell a történésznek elmondania, a költő, ha akarja, imitációjával magáévá teheti, kedve szerint szépítheti, hogy hatékonyabban oktasson és jobban gyönyörködtessen, lévén Dante óta a paradijsomtól a pokolig minden a költő tollának fennhatósága alatt. És ha megkérdeznének engem, mely költők cselekedtek

ugy, igenis meg tudnók nevezni néhányat, de mégis azt mondom, és mondom újra, én a művészetről és nem művelőjéről beszélek.

A nemes okulás szempontjából a dicséret, amely leginkább a históriáknak zeng és amelyet az eredmény, azaz az erény megjutalmazása és a bűn megbüntetése viv ki, ez a dicséret valójában a költészetet illeti, és távol áll a történelemtől. Hiszen a költészet az erényt mindig a leggyönyörűbb színekkel festi, oldalán türelmesen várakozó szolgálójával, a szerencsével, úgy, hogy az embernek szükségképpen bele kell szeretni. Bár láthatod Odüsszeuszt viharban és más nehéz helyzetekben, ezek nem mások, mint a türelem és a nagylelkűség próbái, hogy ezek az erények csak annál fényesebben ragyogjanak a hamarosan beköszöntő boldog jólétben. És az ellenkező esetben, ha gonosz emberek lépnek színre, mindig olyan alaposan megbilincselve hagyják el a színpadot./ahogy egy tragédiáíró válaszolt valakinek, aki kifogásolta ilyen személyek színrevitelét/, hogy kevés embert buzdítanak követésükre. De a történész, egy ostoba világ igazságának foglyaként gyakran elijeszti a jócselekedeteket és bátorítja a zabolátlan bűnösséget. Vagy talán nem látjuk a vitéz Miltiadészt bilincseiben elrohadvá? Vagy az igazságos Phokiont és a művelt Szókratészt árulókként halálra ítélve? A kegyetlen Severust bőségben élve? A kiváló Severust nyomorultul meggyilkolva? Sullát és Mariust ágyukban meghalni? Pompeiust és Cicerót meggyilkolni, amikor azt gondolták, a száműzetés a boldogságuk lesz? Nem látjuk-e

vajon az erényes Catót öngyilkosságba kergetve és a lázadó Caesart oly nagy tiszteletben részesítve, hogy neve még ma is, tizenhat évszázad multán, a legnagyobb megbecsülést élvezi? És figyelj meg Caesar saját szavait a fentemlitett Sulláról /akinek egyetlen becsületes cselekedete becsstelen zsarnokságának megszüntetése volt/. Literas nescivit, azaz szerinte a tudomány hiánya kényszerítette Sullát a jócselekedetre. Ezen nem a költészetet értette, amely nem elégzik meg földi gyötrelmekkel, hanem új büntetéseket eszel ki a pokolban a zsarnokok számára, és nem is a filozófiát, amely az Occidentos esse-t tanítja, hanem minden kétséget kizáróan a történelemben való jártasságot, mert ez nyújtja neked Klipszeloszt, Periandert, Phalariszt, Dionüszioszt és nem tudom még kiket ugyanebből a kutya-falkából, akik bizony sokra vitték förtelmes igazságtalanságaikkal és bitorlásaikkal.

Ezért arra következtetek, a költő tullép a történelmen, nemcsak abból a szempontból, hogy tudással látja el elménket, hanem abból is, hogy arra ösztökélje, ami megérdemli, hogy jónak tartsák és nevezzék. Ez az ösztökélés és unszolás a borostyánkoszorut valójában a költőnek juttatja, ő lesz a győztes nemcsak a történész, hanem a filozófus előtt is, bármennyire megkérdőjelezzük is ezt a tanításban.

Mert tegyük fel /amit én alapos okkal vonok kétségbe/, hogy a filozófus a módszeres eljárás szempontjából tökéletesebben tanít, mint a költő. Mégis úgy vélem, egy em-

ber sincs annyira φιλοφιλοσοφος, hogy összehasonlitsa a filozófust a költővel, melyik képes jobban megindítani bennünket? és hogy e megindítás magasabbrendű a tanításnál, ezt megengedi az az elhelyezés, amely szerint közel van mind az okához, mind a hatásához a tudásnak. Mert kit tanítsunk, ha nem ébresztjük fel benne a vágyat a tanultságra? És mi egyéb jót segíthet elő a tudás /még mindig az erkölcsi doktrináról beszélek/, mint vágyani arra, amit tanít? Mert, ahogy Arisztotelész mondja, nem a γνουςις -nak, hanem a πραξις-nak kell a gyümölcsnek lenni, és hogy mennyire nem lehet meg a πραξις a gyakorlásra való indítás nélkül, azt nem nehéz belátni. A filozófus megmutatja neked az utat, tudósít a különlegességekről ugyanugy, mint az ut unalmáról, a kellemes szállásról, amely utazásodat befejezve vár rád és a sok mellékösvenyről, amelyek eltéríthetnek utadról. De ez senki másnak nem szól, csak annak, aki el akarja olvasni őt, és aki figyelmes, igyekvő fáradtsággal olvassa. De ez az állhatatos vágy, bárkiben legyen is meg, már legyűrte az ut nehézségeinek a felét, és ezért az ember a filozófusnak csak a nehézségek másik felének leküzdéséért van lekötelve. Sőt, való igaz, hogy bölcs emberek bölcsen azt gondolják, hogy ahol a józan ész egyszer úgy fölébekerelkedett a szenvedélynek, hogy az elme magától vágyakozik a jócselekedetre, akkor a minden elmében meglevő benső fényesség van ugyanolyan jó, mint a filozófus könyve. Hiszen tudjuk, a természetben jó jót tenni, és tudjuk, mi a jó és mi a rossz, ha nem is azokkal a szakkifeje-

zésekkel mondjuk, amelyeket a filozófusok adtak nekik. Mert természetes ötletességük miatt a filozófusok felvázolják ugyan ezt, de hogy elkezdjük megcselekedni azt, amit tudunk, vagy elkezdjük vágyakozni arra, hogy tudjunk, az hoc opus, hic labor est.

Minden tudományok között /még mindig az emberi és az emberi ötlethez kapcsolódó tudományokról beszélek/ költőnk az uralkodó. Ugyanis ő nemcsak megmutatja az utat, hanem olyan édes látványt tár elénk, hogy mindenkit az utalépésre csábít. Sőt, ha utad egy dus szőlőkerten vezet keresztül, rögtön ad neked egy fürt szőlőt, hogy megismer-ven annak ízét, továbbhaladásra kíváncsozzál. Nem homályos definíciókkal kezd, amelyek magyarázatokkal kénytelenek elmaszatozni a határokat és kétségekkel terhelik meg az emlékezetet, hanem csodálatos arányba rendezett szavakkal jön feléd, a zene megigéző tudományával karöltve vagy arra előkészülve; és mesével, bizony mesével jön hozzád, amely elhódítja a gyermekeket a játéktól és az öregeket a kemencesuttól. És ne kerteljünk többet: arra törekszik, hogy az elmét a bűnből az erény karjaiba hajtsa, ugyanugy, ahogy a gyermekek számára a legüdvösebb dolgokat is gyakran egy másik, kellemesebb ízűbe kell csomagolni. Ugyanezek a gyerekek, ha valaki hozzáfogna elmesélni nekik a be-veendő hashajtó vagy rebarbara természetét, hamarabb be-vennék az orvosságukat a fülükön, mint a szájukon keresztül. Így van ez a férfiakkal is /akik közül a legtöbben gyermetegek mindaddig, amíg sirjukban nem ringatják őket/.

boldogan hallgatják Héraklész, Akhilleusz, Kürosz és Aeneas meséit és ezeket hallgatván szükségképpen meghallják a bölcsesség, vitézség és igazság valódi leírását, amelyek ha csupaszon, azaz filozofikusan lennének elébük állítva, megesküdnének, hogy újra iskolába kerültek.

Minden más közül az utánzás, amelyből a költészet áll, felel meg legjobban a természetnek, olyannyira, hogy - mint Arisztotelész mondja - azokat a dolgokat, amelyek magukban rettenetesekek, mint például a kegyetlen harcok, természetellenes szörnyek, a költői utánzás kellemessé, élvezetessé változtatja. Valóban ismernek olyan embereket, akik még az Amadis de Gaula /ami, Isten látja, bizony szükkölködik a tökéletes költőiségben/ olvasása után is szívüket az előzékenység, nagylelkűség, de főleg a bátorság gyakorlására felindulva találták. Ki olvas az ősz Anchisest a hátán cipelő Aeneasról anélkül, hogy azt kívánná, bárcsak neki jutott volna a szerencse, hogy ilyen kiváló tettet vigyen véghez? Kit nem indítanak meg Turnus szavai, ha Turnus meséje beplántálta a képmását a képzeletébe?

Fugientem haec terra videbit?

Usque adeone mori miserum est?

A filozófusok, akik megvetik a gyönyörködtetést, és így kevésbé alkalmasak a magukkal ragadásra, szitják a civakodást, hogy vajon az erény-e a fő vagy az egyetlen jó, vajon az elmélkedő vagy a tevékeny élet-e a magasabbrendű. Ezt Platón és Boëthius jól tudták, és ezért gyakran kértették kölcsön Filozófia asszonnyal a Költészet leplező öltö-

zetét. Még azok a keményszívű, bünnös emberek is, akik az erényt tartalom nélküli szónak tartják, és az indulgere genio-n kívül más jót nem ismernek, és ezért megvetik a filozófus szigorú intéseit és nem érzik a benső alapokat, amin azok állnak, még őket is elégedetté teszi a gyönyörködtetés. Ugy tűnik nekik, ez minden, amit a költő, ez a kedves fickó ígér, és így anélkül, hogy észrevennék, mint ha cserezsnyében vették volna be az orvosságot, lopva megpillantják a jószág alakját /amelyet, ha egyszer megláttak, csak szeretni tudnak/.

A költői invenció különös hatásaira számtalan bizonyítékot hozhatnánk fel, de csak kettőt említünk, amelyekről oly gyakran beszélnek, hogy úgy vélem, mindenki ismeri őket. Az egyik Menenius Agrippáról szól, aki midőn a római nép határozottan szembe került a szenátussal és a teljes bomlás nyilvánvaló képét mutatta, annak ellenére, hogy korának kiváló szónoka volt, nem rejtett értelmű beszédekkel vagy ravasz hizelgésekben bízva lépett eléjük, még kevésbé erőltetett filozófiai maximákkal, amelyekhez - különösen, ha platóiak - előbb geometriát kell tanulni, hogy meg lehessen érteni őket, hanem - így igaz - mesterkéletlen, természetes költőként szólt hozzájuk. Elmond nekik egy mesét, hogy egyszer a testrészek lázadó összeesküvést szerveztek a has ellen, aki - úgy gondolták - felfalta a többiek munkájának gyümölcsét, és megegyeztek, hogy éheztetni fogják a haszontalan pazarlót. Végül, hogy röviddek legyünk /hiszen a mese közismert, és ugyanolyan közis-

mert, hogy mese volt/, a has megbüntetésével magukat gyötörték meg. Ez, az ő előadásában, olyan hatással volt a népre, amilyenről még soha nem olvastam. Szavai olyan hirtelen és olyan jóirányú változást eredményeztek, hogy méltányos feltételek mellett tökéletes kibékülés következett be.

A másik példa Náthán prófétáról szól, aki midőn Szent Dávid annyira eltávolodott Istentől, hogy a házasságtörést gyilkossággal tetézte, a legszeretőbb jószolgálatot tette barátjának, és szembesítette őt szegényével. Isten küldte őt, hogy választott szolgáját ismét figyelmeztesse, és ő ezt úgy teszi, hogy beszél egy emberről, akinek kedves báránya hálátlanul kiszakadt kebeléből. A vonatkoztatás a legtökéletesebben igaz, noha a beszélgetés maga kitalált. Általa Dávid /a második és instrumentális okról beszélek/, mintegy tükörben meglátta saját erkölcstelenségét, amiről a mennyei könyörületesség himnusza jól tanuskodik.

Ilyenformán, ezekkel a példákkal és okokkal azt hiszem, nyilvánvalóvá vált, hogy a költő ugyanazzal a kézzel, amellyel gyönyörködtet, sokkal hatásosabban nyúl a szellemhez, mint bármilyen más mesterség. Így nem erőszakolt a következtetés, amely bebizonyítja, hogy az erény lévén a legkiválóbb pihenőhely, amelyet minden evilági tudás a maga céljául kitűzhet, így az, ami a legalkalmasabb ennek tanítására, és ami a legfenségesebben buzdít erre, vagyis a költészet, a legkiválóbb munkás ebben a legkiválóbb munkában. De nem elégszem meg azzal, hogy munkáiban

megfejttem /bár a dicsért vagy szidalmazott alkotások mindig nagyjelentőségűek/, hanem sokkal közelebbről, részében vizsgálom, mert /akár az embernél/ bár egészében véve magasztos és gyönyörteli lehet a megjelenése, egy kevésbé tökéletes részében azonban esetleg találhatunk valami hibát.

Részeit, fajtáit vagy speciesét /ahogy megnevezni kívánod őket/ tekintve, meg kell említenünk, hogy néhány poétika összepárosított két vagy három fajtát, mint például a tragikust és komikust, amelyekre épül a tragikomikus. Néhányan, mint Sannazaro és Boëthius, hasonlóképpen összekeverik a prózát és verset. Néhányan összekeverik a heroikus és a pásztori tárgyakat. De ez végülis egyremegy, hiszen ha megszigorítjuk őket, jók lesznek, és az összekapcsolás nem lehet ártalmas. Ezért, habár netalán elfelejtünk néhányat, néhányat pedig, amelyeket szükségtelen nem említenünk, elhagyunk, nem lesz helytelen, ha pár szóban felidézzük a speciális fajtákat, hogy megnézzük, milyen bűnöket lehet a szemükre vetni, ha helyesen használjuk őket.

Nos, vajon a pásztorköltemény-e az, amelyet nem kedvelnek? /Mivel ott a legkönnyebb átugrani a kerítést, ahol a legalacsonyabb./ Lenézzük-e a szegény sipot, amely Meliboeus ajakáról néha még tudja mutatni a szigorú uraik vagy fosztogató katonák miatt szenvedő nép nyomorát? Vagy Titirus dalát vetjük meg, aki elmondja, milyen áldás hull az alantasokra feljebbvalóik jóságából? Néha bájos farkasbárány mesék a gonosz cselekedet és a türelem minden helyzetét magukba foglalhatják, megmutatják, hogy a csekélység-

gekért folyó perpatvar csak csekély győzelmet hozhat. Az ember megláthatja, hogy még Nagy Sándornak és Dariusznak is, amikor azért vetekedtek, melyikük legyen a kakas e világnak szemétdombján, az az előnyük származott belőle, hogy a túlélők elmondhatják:

Hoc meminī et victum frustra contendere, Thirsīn:

Ex illo Coridon, Coridon est tempore nobis.

Vagy a mélabus elégiát vetik el, amely a nemes szivben sokkal inkább a szánalmat, mint az elítélést kelti föl, amely Hérakleitossszal, a nagy filozófussal együtt siratja az emberiség gyöngeségét és a világ nyomorultságát, amely minden bizonnyal méltó a dicséretre, akár a siratás valódi okainak könyörületos kíséretéért, akár, mert hűen lefesti, mennyire esendők a bubánat szenvedélyei.

Talán a csipős, ám üdvös iambosz nem tetszik, amely megtisztítja sérült szellemünket, a helytelenség ellen felharsanó merész, nyílt kiáltással megszégyenítve az alávalóság trombitáját? Vagy talán a szatira, amely

Omne vafer vitium ridenti tangit amico,

amely becsületesen, nem nyugszik addig, amig nem készíteti az embert arra, hogy nevéssen a dőreségen, végül arra, hogy saját magán nevéssen, amelyet nem kerülhet el, hacsak el nem kerül a dőreséget, amely, míg circum praecordia ludit, ráébreszt bennünket arra, mennyi fejfájást okoz a szenvedélyes élet, mennyit, amikor pedig minden eleve elvégeztetett.

Est Ulubris animus si nos nondeficit aequus?

Nem, talán a komédia az, amelyet illetlen szinműcsinálók és színigazgatók valóban utálatossá tettek. A tulkapás vádjára később kívánok válaszolni. Csak annyit mondanék most, hogy a komédia életünk általános tévedéseinek utánzása, amelyeket a lehető legnevetségesebb és legmegvetendőbb típusokban mutat be, úgyhogy lehetetlen, hogy bármelyik nézőt is ilyesvalakinek tartsanak. Nos, miként a geometriában a ferdét ugyanugy kell ismerni, mint az egyenest, az aritmetikában a páratlant ugyanugy, mint a párost. Ugyanugy, aki életünk cselekedeteiben nem látja meg a gonosz undokságát, annak nagy szüksége van az erény szépségének befogadására. S a komédia úgy intézi ezt házi és magánügyeinkben, hogy ha meghallgatjuk, úgy tűnik, mintha magunk tapasztaltuk volna ki, mire kell figyelni egy fark Demeánál, egy fortélyos Davusnál, egy hízogó Gnathónál, egy hencogó Thrasónál, és nemcsak azt tudjuk meg, milyen hatások, következmények várhatók, hanem a komédiáról által megadott ismertetőjegyek alapján fel is ismerjük őket. És kevés oka van bárkinek azt mondani, hogy az emberek megtanulják a rosszat, ha így elébük állítják, hiszen, amint mondtam, nincs ilyen élő ember, jóllehet saját bűneinek zsákja annyira a háta mögé került, hogy nem veszi észre, hogy ő is ugyanarra a mértékre táncol; amire semmi sem tudja hatásosabban felnyitni szemét, mintha saját cselekedeteit megvetendő formában állítják elé. Ilyenformán úgy vélem, a komédia helyes alkalmazását senki sem fogja elítélni, még kevésbé a magas és kitűnő tragédiáét, amely

felnyitja a legnagyobb sebeket és megmutatja a hazugság hártájával befedett kelevényeket, félővé teszi a királyok szemében a zsarnokságot és a zsarnokok előtt megvilágítja zsarnoki tulajdonságaikat. A csodálat és együttérzés hatását kiváltva e világnak bizonytalanságát tanítja, s azt, hogy az aranyozott tetők milyen gyenge alapokra épülnek. Ezt megtanítja nekünk,

Qui sceptrum saevum duro imperio regit.

Timet timentes, metus in authorem redit.

De hogy ez milyen megrázó tud lenni, megmutatja Plutarkhosz a fertelmes zsarnok, Alexander Phraeus figyelemreméltó vallomásában, akinek szeméből a jól megírt és előadott tragédia a könnyek árját csalta elő, az övéből, aki oly sok embert pusztított el, s közülük egy saját véréből való is. Ő, aki nem szégyenkezett tetteivel témát adni tragédiáknak, még ő sem tudott ellenállni a tragédia édes kegyetlenségének. És hogy ez további javulást nem eredményezett nála, annak oka az volt, hogy saját magával szemben nem engedte, hogy hallgasson arra, amit a tragédia megkeményedett szívének sugallt. De hiszen nem a tragédia az, amit nem kedvelnek, hiszen túl abszurd lenne kifogásolni kiváló ábrázolását mindannak, ami annyira érdemes a megismerésre.

A líra az vajon, amelyet legkevésbé szeretnek, amely ünneplő lyrájával, szépzengésű hangjával az erényes cselekedeteknek az erény jutalmát, az elismerést adja meg, amely erkölcsi szabályokról és természeti problémákról

szól, amely képes hangját a mennyekbe felemelni a halhatatlan isten dicséretének megéneklésére? Természetesen magam is beismerem kérdésem barbárságát, hiszen sosem tudtam úgy hallgatni Percy és Douglas régi dalát, hogy ne ajzotta volna fel szívemet jobban, mint akármely trombita. És bár csak egy vak hegedűs énekli nem kevésbé érdes hangon, mint durva stilusban, s annak a civilizálatlan kornak pora és pókhálói takarják, de milyen hatása lenne, ha Pindaros elbűvölő ékesszólásába öltözne? Magyarországon figyeltem meg azt a szokást, hogy minden ünnepségen és más hasonló összejöveteleken őseik vitézségéről szóló dalokat adnak elő, amelyeket ez az egyenes, katonás nemzet a nagyszerű bátorság legfőbb lángralobbantójának tart. A hasonlíthatatlan spártaiak nemcsak a harcmezőre vitték magukkal ezt a muzsikát, hanem otthon, amint a dalok elkészültek, mindannyian hiteles előadói voltak. Az életerős férfiak elmondták, mit tesznek, az öregek, hogy mit tettek, és az ifjak, hogy mit fognak tenni. És ha valaki azt mondja, Pindaros gyakran a múlt pillanatok, inkább a sport, mint az erény győzelmét dicsőíti, erre azt válaszolhatjuk, hogy ez nem a költészet, hanem a költő hibája. És valóban a legfőbb bűn a görögök idejében és szokásaiban volt, amely ezeket a játékszereket oly nagy elismeréssel illette, hogy például Macedóniai Fülöp élete három legnagyobb boldogsága közül az egyiknek az Olümposzon megnyert kocsiversenyt tartotta. De ahogy az utánozhatatlan Pindaros gyakran tette, ez a fajta a legalkalmasabb és a leg-

megfelelőbb a gondolatok felébresztésére a tétlenség álmából, a dicsőséges vállalkozások felkarolására.

Marad még a hősköltemény, amelynek a puszta nevével vissza kellene réttentenie a rágalmozókat, hiszen milyen eszme irányíthatná ugy a nyelvet, hogy rosszat mondjon róla, amely nem kisebb hősöket rajzol meg, mint Akhilleusz, Kúrosz, Aeneas, Turnus, Tideus és Rinaldo? Amely nemcsak tanít és buzdít az igazságra, hanem a legmagasabb és legkiválóbb igazságra tanít és buzdít. Átala a nagylelkűség és az igazság átragyog minden homályos rémségen és ködös vágyon, a hősköltemény - ha igaz Platón és Tullius mondása: aki látja az erényt, azt elragadja szépségének szeretete -, nos, a hősköltemény az erényt még kedvesebben, ünnepi köntösben állítja azok elé, akik még meg nem értik, csak megvetéssel ereszkednek le hozzá.

De minden, ami az édes költészet védelmében elhangzott, elmondható a hősi költészet pártfogolására is, amely nemcsak egy a költészet fajtái közül, hanem a legjobb és a legtökéletesebb fajtája. Hiszen minden tett képe hat a szellemre és oktatja azt, akkor hát az ilyen értékes tettek fennkölt képmása lobbantja a leginkább lángra, hogy az értékesre vágyakozzon, és e tettek egyben tanácsokkal is ellátják a szellemet az értékesé válás módjára. Csak Aeneast vésd fel emlékezeted táblájára, ahogy hazájának romjaiban tájékozódik, hogyan óvja öreg apját, hogyan viszi el a szertartás eszközeit, az isteni parancsnak engedelmességgel, hogyan hagyja el Didót, habár nemcsak a

szerelmes kedvesség, hanem az erényes kegyesség emberi szempontja is mást követelt tőle, hogyan viselkedik viharokban, hogyan játékokban, hogyan háboruban, hogyan békében, milyen hontalannak, milyen diadalmaskodónak, milyen ostromlottnak, milyen ostromlónak, milyen az idegenekhez, milyen a szövetségesekhez, milyen az ellenséghez, milyen az övéihez, végül milyen belső alakjában és külső viselkedésében. Ezek után hiszem, hogy a fertőző előítéletektől meg nem fertőzött szellem kiválónak, hasznosnak találja őt, igen, ahogy Horatius mondja, Melius Chryssippo et Crantore. De azt hiszem, valójában úgy áll a dolog ezekkel a költő-ostorozókkal, mint néhány jóasszonnyal, akik gyakran betegek, de nem tudják megmondani, tulajdonképpen hol is fáj. Így a költészet neve gyűlöletes számukra, jóllehet sem oka, sem hatásai, sem az őt tartalmazó lényeg, sem a belőle származó sajátosságok nem szolgáltatnak megfelelő alapos okot kárpáló becsmérlésüknek.

Ilyenformán minden emberi tudományok közül a költészet a legősibb. És a legatyaibban antik, amelytől más tudományok kezdetüket veszik. Ilyenformán annyira egyetemes, hogy sem tudós nemzetek meg nem vetik, sem barbár népek nincsenek meg nélküle. Ilyenformán a rómaiak és görögök isteni neveket adtak neki, az egyik a prófétálásét, a másik a csinálásét. Valóban, a teremtető név a megfelelő számára, mert amíg más művészetek tárgyak keretein belül maradnak, mintha létük attól függene, addig a költő csak saját nyersanyagát hozza, s nem az esetből tanulja meg az

eszmét, hanem az eszme számára alkot meg egy esetet. Ilyenformán sem a leírása, sem a célja nem tartalmaz semmi gonoszot, hiszen a leírt dolog nem lehet rossz. Ilyenformán a hatásai olyanféle jók, mint a jóra való tanítás és tanulójának gyönyörködtetése. Ebben /nevezetesen az erkölcsi tanításban, amely minden tudományok legfőbbje/ a költő nemcsak messze felülmulja a történetést, hanem oktatás szempontjából még a filozófussal is összehasonlítható, sőt a magávalragadás szempontjából ez utóbbit is maga mögött hagyja. Ilyenformán a Szentírás /amelyben nincs semmi tisztátalanság/ egész részeket tartalmaz, amelyek költőiek és maga Megváltó Krisztusunk engedte meg a költészet virágainak használatát. Ilyenformán minden fajtája, nemcsak egyesített formában, hanem szétboncolt részeiben is teljesen méltó a dicséretre, tehát úgy vélem /és úgy gondolom, hogy jól vélem/ a diadalmas vezérnek juttatott babérkoszoru méltányosan jutalmazza /minden más tudományok közül/ éppen a költészet diadalát.

De mivel ugyanugy van fülünk, mint szemünk, és a leggyöngébb érveknek is lehet nagy súlya, ha nem dobunk semmit a másik serpenyőbe, hallgassuk meg, és ahogy tudjuk, mérlegeljük, miféle elfogadásra vagy megválaszolásra méltó kifogásokat lehet emelni a művészet ellen. Először is nemcsak ezeket a *μυσομυουσιν*-kat, költő-gyűlölköt említem meg, hanem minden olyasfajta embert, akik a maguk megbecsültetésére mások becsmérlésével törekednek, akik pazarlón ontják a zagyva, szellemeskedő és kötekedő szava-

kat, gunyolva, ócsárolva mindent, amely az egykedvűséget felkavarva támogatná az agyat valamilyen tárgy értékességének teljes belátásában. Az efféle ellenvetések, mivel tele vannak üres hányavetiséggel - hiszen oly szent a fenség, amihez e rühös nyelv feni magát -, nem érdemelnek mást, mint olyan kacagást, amely a tréfa helyett a tréfálkozóknak szól. Tudjuk, hogy a játékos szellem dicsérheti egy számár megfontoltságát, az adós helyzetének kellemességét, a pestises nagyszerű kényelmét. Így a másik oldalról, ha megfordítjuk Ovidius versét,

Utlateat virtus proximitate mali,

a jó a gonosz közelében elbujva található, Agrippa ugyanolyan vidáman fogja megmutatni a tudomány hiábavalóságát, mint amilyen Erasmus volt a balgaság dicséretekor. Senki és semmi nem kerülheti el e mosolygó csufolódók néhány érintését. De Erasmus és Agrippa más alapokra épített, mint amelyeket a felszín ígérne. Teringettét, ezeket az újabb kellemes bűnlelőket, akik előbb javítják ki az ígét, mint-hogy a főnevet megértenék, akik előbb cáfolják mások tudományát, mint a magukét bizonyítanák, őket csak emlékeztetőnek tartom arra, hogy a kötekedés nem bölcsességből ered. Így a legjobb cím az angolban, amit vidámkodásukkal elnyerhetnek, az, hogy jó bolondoknak nevezik őket, mert megfontolt őseink mindig így hívták az effajta tréfálkozókat.

Gunyolódó kedvüknek a legnagyobb teret a rimelés és a verselés nyújtja. Már említettük /és azt hiszem, a valóságnak megfelelően említettük/, hogy nem a rimelés és

a verselés teszi a költőt. Lehet valaki költő verselés nélkül, és verselő költészet nélkül. De ha mégis feltételezzük, hogy elválaszthatatlanok /s valóban úgy tűnik, Scaliger helyesen vélekedik/, akkor a dicséret is elválaszthatatlan tőlük. Hiszen a ratio mellett az oratio, az ész mellett a beszéd a legnagyobb ajándék, amely a halandókra szállt, és az oratio nem maradhat dicséretlen, mivel leginkább ő csiszolja a beszéd áldását. Az oratio megfontol minden szót, nemcsak /mint ahogy az ember mondhatná/ hathatós minősége, hanem jól megmért mennyisége alapján is, s így a szavak magukban hordozzák a harmóniát, amely nélkül ütem, mérték, rend, arány korunkban gyűlöletessé válik.

De tegyük félre az igazságos dicséretet, amelyet a költészet élvez, mivel ez az egyetlen megfelelő beszéd a zene számára /a zenéről beszélek, az érzékek legistenibb felébresztőjéről/. Annyi kétségtelenül igaz, hogy, ha az olvasás ostobaság az olvasottakra való emlékezés nélkül, lévén az emlékezet a tudás kizárólagos kincstartója, akkor a szavak, amelyek legmegfelelőbbek az emlékezet számára, hasonlóképpen a legalkalmasabbak a tudás számára is. Nyilvánvaló az ok, miért kapcsolódik a vers sokkal szorosabban a memóriához, mint a próza: a szavak /élvezésük mellett, amely erősen vonzza őket a memóriához/ annyira összetartoznak, hogy az egész munka elvesztése nélkül nem hullhat el egyetlen szó sem. A vers maga vádolva visszatéríti az emlékezetet, és így a leghatékonyabban megerősíti. Ezenkívül, így volt az egyik szó, ez szüli a másikat, azaz

ha rimes vagy időmértékes versről van szó, a megelőző szóból körülbelül megsejthetjük a következőt. Végül azok, akik a memória művészetét tanították, megmutatták, hogy semmi sem alkalmasabb ennek gyakorlására, mint egy minden ízében ismert, sok részre osztott hely. Nos, valójában tökéletesen így tesz a vers, ahol minden szónak megvan a természetes helye, és ez a hely szükségképpen emlékezetünkbe véssi a szót. De mi szükség ennél többet mondani egy ilyen mindenki által ismert dologról? Hol van olyan valamikori diák, aki nem viszi magával Vergilius, Horatius vagy Cato néhány verssorát, amelyeket ifjukorában megtanult, s öregkoráig minden órában leckéül szolgálnak neki, mint például:

Per contatorem fugito, nam garrulus idem est.

Dum sibi quisque placet credula turba sumas.

De a memória számára való alkalmasságát fényesen bizonyítja minden művészet előadásmódja. A grammatikától a logikáig, a matematika, fizika és a többiek legfontosabb, megjegyzendő szabályait általában versbeszedik. Ezért, lévén a vers magában édes és rendes, legjobb a memória számára, és mivel ez a tudomány egyetlen mankója, minden bizonnyal tréfál az az ember, aki ellene beszél.

Most térjünk rá a legfontosabb dolgokra, amelyeket a szegény költők szemére vetnek. Ezek, amennyire én tudom, a következők. Először is, mivel sok más gyümölcsözőbb tudomány van, az ember inkább töltse idejét azokkal, mint ezzel. Másodszor, hogy a költészet a hazugságok anyja. Harmadszor, hogy ő a mocskolódás nevelője, amely a szellemet

kárhozatos vágyakkal fertőzi meg, s egy szíren édességével vonzza a szellemet a bűnös ábrándok kigyófarkához. Erre különösen a komédiák adják a legtágabb teret. Ahogy Chaucer mondja, hogy mind más nemzetek, mind a miénk, mielőtt a költők elpuhitották volna, tele voltak bátorsággal, hadgyakorlatokkal, a férfias szabadság eme pilléreivel foglalkoztak, és a költők csacsкасágai nem ringattak bennünket a semmittevés bizonytalan álmába. És végül fő érvként nagyhanguan azt ordibálják, mintha bizony ők lőtték volna le Robin Hoodot, hogy Platón száműzte őket államából. Valóban, ha ezekben sok igazság van, akkor komoly a dolog. Először az elsőről. Való igaz, hogy az ember jobban is eltolthati az idejét, de ez /ahogy mondani szokás/ nem más, mint petere principium. Mert ha igaz, amit én határozottan állítok, hogy semmilyen tudás nincs olyan jó, mint az, amely tanít és az erényre buzdít, és semmisen tud tanítani is és erre buzdítani is annyira, mint a költészet, akkor nyilvánvaló a következtetés, hogy tintát és papírt nem lehet ennél hasznosabb célra felhasználni. És valóban, bár az embert befolyásolják első benyomásai, /ugy vélem/ nagyon természetellenes következtetés lenne az, hogy a jó nem azért jó, mert a jobb jobb nála. De még mindig és a leghatározottabban tagadom, hogy a földből a költészetnél gyümölcsözőbb tudomány valaha szárbaszőkkent volna.

A másodikra ezért, mármint hogy ők lennének a főhazudozók, paradoxonnal, de őszintén válaszolok, és őszintén úgy gondolom, minden írók közül a nap alatt a költők

hazudnak a legkevésbé, és ha meg is tennék, mint költők aligha hazudnának. A csillagász rokonával, a mértantudással együtt nemigen kerülheti el a hazugságot, ha a csillagok magasságának megmérésére vállalkozik. Gondold meg, milyen gyakran hazudnak az orvosok, azt állítván egy szerőről, hogy jó a betegségre, s ez a szer aztán szépszámu lelket küld Charonnak, mert a kotyvalékba fulladnak, mielőtt ladikját elérnék. És semmivel sem hazudnak kevesebbet a többiek, akik az ő igazolásukra vállalkoztak. Nos, a költő semmit sem igazol, ezért soha nem hazudik, mivel szerintem hazudni annyi, mint igaznak állítani valamit, ami hamis. Így a többi művészek, különösen a történészek, sok dolgot állítanak, és így az emberiség homályos ismereteivel aligha menekülhetnek meg számos hazugságtól. De a költő /ahogy fentebb mondtam/ soha nem állít semmit. A költő soha nem rajzol köröket képzeleted köré, hogy elvárársolva igaznak hidd, amit ír. Nem citálja más krónikák forrásait, hanem már beköszöntésekor az édes Muzsákat hívja, hogy ihlessék őt jó invencióra. Nem azon munkálkodik, hogy azt mutassa meg, ami van, vagy ami nincs, hanem azt, hogy minek kellene lennie, vagy nem kellene lennie; és bár nem igaz dolgokról szól, mégis, mivel nem igazként mondja el őket, nem hazudik. Ellenkező esetben azt mondanánk, hogy Náthán hazudott, amikor Dávidhoz beszélt. Büns ember talán merészné ezt mondani, de nem hiszem, hogy akadna olyan ostoba, aki azt állítaná Aiszóposzról, hogy hazudott állatmeséiben. Mert aki azt gondolja, hogy Aiszó-

posz a tényszerű igazság kedvéért írta meséit, az megérdemelné, hogy nevét feljegyezzék az állatok közé, amelyekről Aiszóposz ír. Mely gyermek gondolná, hogy Thébában van, ha eljőve egy szindarabhoz, egy régi ajtóra nagy betűkkel azt látná felírva: Théba? És ha egy férfi el tudná érni ezt a gyermeki kort, rájönne, hogy a költő személyei és azok cselekedetei nem történetek, amelyek megestek, csak képei annak, aminek lenni kellene, akkor soha nem neveznék hazugságnak azokat a dolgokat, amelyek nem igazolásul, hanem allegorikusan, képes értelemben íródtak. És így, míg az igazságot a történelemben keresőknek hamissággal megrakodva kell távozniuk, a költészetben a fikciót keresve az elbeszélést csupán hasznos invenció képzeletbeli talajánál használják.

De erre a támadók azt felelik, hogy a költők nevet adnak az embereknek, akikről írnak, s ez tényleges igazság elképzelését bizonyítja, ami, mert nem igaz, hamisnak bizonyul. Nos, vajon hazudik-e az ügyvéd, amikor John of the Stile /a felperes/, illetve John of the Nokes /az alperes/ nevekkal adja elő az ügyét? De erre könnyű válaszolni. Azért adnak nevet az embereknek, hogy képüket élettelibbé tegyék, s nem azért, hogy történelmet csináljanak; ha embereket festenek, nem hagyhatják őket név nélkül; és úgy gondolom, nagyon részrehajló bajnoka volna az igazságnak, aki azt mondaná, hazudunk, mert egy fadarabnak a püspök /bishop 'futó'/ tiszteletreméltó címét adjuk. A költő azért nevezi meg Küroszt és Aeneast, hogy megmutassa, mit kell

tennie az embereknek az ő sorsukban, szerencsájukban, állapotukban.

A harmadik ellenvetés szerint a költészet bemocskolja az ember szellemét, buja vétkezésre és kéjsóvár szerelemre indítja. Valójában ez utóbbi a leglényegesebb, ha nem az egyetlen vád, ami egyáltalán megemlíthető. Azt mondják, a komédia inkább tanítja, mint korholja a szerelmes ötleteket. Azt mondják, a líra bővelkedik a szenvedélyes szonettekben, az elégia a hölgy távollétét siratja, sőt még a hőskölteményt is megostromolja becsvágyóan Cupido. Haj, szerelem, kívánom, bárcsak tudd olyan jól megvédeni magadat, mint ahogyan megtámadsz másokat! Kívánom, hogy azok, akiket kísérsz, vagy állítsanak félre az utból, vagy maguk magyarázzák meg, miért tartanak veled. De tegyük fel, hogy a szépség szerelme állatias bűn /bár ez igen nagy merevségre vall, hiszen csupán az ember és nem az állat bír a szépség érzékelésének ajándékával/, engedjük meg, hogy a szerelem kedves neve megérdemel minden gyűlölködő szemrehányást /bár még az én mestereim, a filozófusok közül is jónéhányan pazarolták lámpaolajukat kiválóságának bemutatására/. Engedjük meg, mondom én, mindent, amit meg akarnak engedtetni, hogy nemcsak a szerelem, hanem a bujaság, a hiuság /ha úgy tetszik, a trágárság/ tölti meg a költők munkáinak sok lapját, mégis azt gondolom, ha ezt mind megengedjük, hogy a helyes ítélethez az utolsó szavakat előre kell hozni, s nem azt mondani, hogy a költészet bemocskolja az emberi szellemet, hanem azt, hogy

az emberi szellem bemocskolja a költészetet.

Mert nem kívánom tagadni, hogy az emberi szellem a költészetet, amelynek *ποιησις*-nek kellene lennie, ahogy néhány művelt ember meghatározta, jó dolgok megmintázójának, ma képes ezt *ποιησις*-vá változtatni, amely - éppen ellenkezőleg - haszontalan témákkal fertőzi a képzeletet, miként a festő, akinek valamely kitűnő látványt kellene a szem elé tárnia, vagy tetszetős képeket, épülésre és gyarapodásra alkalmasakat, vagy nevezetes eseményeket ábrázolókat, mint az Izsák fiát feláldozó Ábrahám, a Holofernészt megölő Judit, a Góliáttal küzdő Dávid, elhanyagolhatja ezeket s eltitkolni való dolgok ledér mutatóványával kedveskedik a helytelen dolgokban kedvüket lelő szemeknek. Azonban egy dolog eltulzása vajon elitelendővé teszi-e a dolog helyes használatát? Sőt, bár beletrökdik abba, hogy a költészettel nemcsak vissza lehet élni, hanem vissza is élnek vele, és édes szavainak bűvölő erejénél fogva több kárt tehet, mint a szavak bármely más hadserege, mégis távol jár az igazságtól az a következtetés, miszerint a visszaélés bemocskolja a szót, amivel visszaéltek. Ellenkezőleg, bármi, amivel visszaéltek, s így a legtöbb kárt okozza, helyesen használva /és a helyes használat alapján kapja meg minden dolog a címét/ a legtöbb jót cselekszi. Talán nem látjuk, hogy az orvos mestersége, gyakran megostromlott testünk legszilárdabb védőbástyája, ha visszaélnek vele, mérget ad, a legkegyetlenebb pusztítót? A jog tudománya, amelynek célja, hogy hely-

reállítsa és rendbehozza a dolgokat, vajon nem a rettenetes sérelmek tisztességtelen elkövetőit neveli-e, ha visszaélnek vele? Hogy a legmagasabbra emelkedjünk, az Isten szavával való visszaélés nem szült-e eretnekséget, szidalmazott neve istenkáromlást? Való igaz, hogy egyetlen tú nem tehet sok kárt, s ugyanolyan igaz /a hölgyek engedel-mével legyen mondva/, hogy sok jót sem. Karddal megölheted atyádat, és karddal megvédheted uralkodódat és országot. Így, mivel a költőt a hazugságok atyjának nevezvén a támadók nem mondanak semmit, ebben az esetben a szidalmazással és visszaéléssel való érvelésük a dicséretet hitelesíti.

Együttal azt állítják, hogy mielőtt a költők ebbe a megbecsülésbe kerültek volna, nemzetünk szíve gyönyörűségét a tettben és nem a képzelődésben lelta, inkább cselekedtek olyan dolgokat, amelyek érdemesek a megírásra, mint irtak dolgokat, amelyek alkalmasak a megcselekedésre. Hogy milyen volt ez a régi idő, szerintem a Szfinx is aligha tudja megmondani, nem lévén olyan ősi emlékezet, amely a költészetet megelőzi. És bizonyos, hogy leghétköznapibb szürkesége ellenére sem volt soha Albion népe költészet nélkül. Teringettét, ez az érv, bár a költészet ellen irányul, valójában lánclövedék minden tudomány és elméletiség ellen, ahogy általánosan nevezik. Ilyen gondolkodásuak voltak bizonyos gótok, akikről megírták, hogy minden egy elfoglalt városban egy igen szép könyvtárat találtak, egy bakó /feltehetően alkalmas szellemük gyümöl-

cseinek előadására/ tüzet akart rakni benne. "Nem" - mondta egy másik, rendkívül megfontoltan - "vigyázz, mit teszel; amíg ők ilyen játékokkal vannak elfoglalva, addig mi sokkal könnyebben hódíthatjuk meg országaikat". Ez valóban a tudatlanság megszokott tétele és bizony sok szót hallottam néha erről elhangzani, de mivel ez az érv általában ugyanugy szól minden tudomány, mint a költészet ellen, vagy inkább a tudomány, mint a költészet ellen, túl messze, vagy legalábbis fölöslegesen kalandoznánk el válaszukkal, hiszen nyilvánvaló, hogy mindenfajta cselekvés irányítását a tudás befolyásolja. A tudás pedig leginkább sok tudomány összegyűjtésével, azaz olvasással érhető el. Én csak Horatiussal tartok, aki azon a véleményen van, Iubeo stultum esse libenter, hiszen a költészet a maga részéről a leghatározottabban utasíthatja vissza az efféle ellenvetéseket, lévén a költészet a táborok kísérője. Merem állítani, hogy Orlando Furioso vagy a becsületes Arthur király soha nem rettent el egy katonát, sőt inkább az ens és a prima materia hajszálfinom megkülönböztetése egyeztethető össze nehezen a vérttel, és ilyenformán, ahogy már az elején mondtam, a törökök és a tatárok is gyönyörködnek a költőkben. Homérosz, a görög virágzott, mielőtt még Görögország virágzott volna; és ha egy bizonytalan feltevessel csak egy másik feltevés állítható szembe, valóban úgy látszik: ahogy tudós embereik tőle kapták a tudomány első világosságát, úgy a cselekvő emberek tőle kapták a bátorság első indítékait. Csupán Nagy Sándor szolgáljon például, akiről

Plutarkhosz feljegyezte azt az erényét, hogy neki a szerencse nem kalauzul, hanem zsámolyul szolgált. Róla beszélnek tettei, ha Plutarkhosz nem is: ő a harcias uralkodó igazi főnix. Ez a Nagy Sándor elhagyta tanítómesterét, az élő Arisztotelészt, de a halott Homéroszt magával vitte. A filozófus Kalliszthenészt megölette filozófikusnak tűnő, valójában zendülő nyakasságáért, de a fő dolog, amiért örökké hallották vágyakozni, az volt, hogy bárcsak élne Homérosz. Helyesen rájött, hogy szelleme több bátorságot merített Akhilleusz példájából, mint a bátorság definíciójának meghallgatásából. És így ha Catónak nem tetszett, hogy Fulvius magával vitte Enniust a harcmezőre, erre úgy válaszolhatunk, ha Catónak nem is, de a nemes Fulviusnak tetszett, máskülönben nem cselekedett volna így. Ugyanis ez nem a kitűnő Cato Uticensis volt /akinek tekintélyét én sokkal nagyobb hódolattal illetném/, hanem a korábbi, a bűnöknek valóban szigorú büntetője, de egyébként olyan ember, aki soha nem áldozott a Gráciáknak. Nem szerette és elítélte az egész görög tudományt, és mégis nyolcvan éves fejjel elkezdte tanulni, valószínűleg attól való félelmeben, hogy Pluto nem ért latinul. Az igazság az, hogy a római törvények csak azoknak engedélyezték a hadbavonulást, akik szerepeltek a katonák névjegyzékében, és ezért Catónak, bár Ennius összeiratlan személye nem, de alkotásai tetszettek. És ha mégsem, Scipio Nasica, a közvélemény által egyhanguan a legjobbnak tartott római, szerette őt. A másik Scipio fivérek, akik erényeik elismerésül nem kisebb

mellékneveket kaptak, mint Ázsiáét és Afrikáét, mindketten annyira szerették, hogy testét az ő sirboltjukban temették el. Így Cato tekintélye, amely egy nálánál oly sokkal nagyobb személy ellen szól, itt nem érvényesül.

De most bizony nehéz az én terhem, mert Platón nevével támadnak rám, akit be kell vallanom, minden filozófusok közül a legtisztéletreméltóbbnak tartok, és pedig komoly okkal, lévén ő a legköltőibb az összes filozófusok közül. Még ha be is szennyezte a forrást, amelyből hőmpolygó folyama ered, vizsgáljuk meg bátran, milyen okokból tette ezt.

Először is, valóban lehet azt a rosszindulatu ellenvetést tenni, hogy Platón, lévén filozófus, természetes ellensége volt a költőknek, hiszen való igaz, hogy miután a filozófusok kiemelték a költészet édes misztériumából a tudomány hajszálpontos megállapításait és rendszerbe foglalva ezeket, iskolás művészetet csináltak abból, amit a költők kizárólag az isteni gyönyörködtetéssel tanítottak. Hálátlan tanítványok módjára eltaszítva maguktól vezetőiket, képtelennek bizonyultak saját műhelyeik felállítására, de minden eszközt megragadtak mestereik jóhírének lerombolására. Miután pedig ebben a filozófusok kudarcot vallottak a gyönyörködtetés erejével szemben, minél kevésbé tudták megbuktatni a költőket, annál jobban gyűlölték őket. Való igaz, hét város vetekedett azért, hogy Homéroszt szülőttjének nevezhesse, ugyanakkor sok város száműzte a filozófusokat mint nem megfelelőket a közöttük

való élésre. Csupán Euripidész bizonyos sorainak ismétlésével sok athéni mentette meg életét a szirakuzaiktól, míg az athéniak maguk a filozófusokat az életre méltatlannak találták. Bizonyos költők, mint Szimonidész és Pindaros, oly mértékben hatottak I. Hieróra, hogy zsarnokból igazságos királlyá változtatták, ugyanakkor Platón mindössze annyit tudott elérni Dionüsziosznál, hogy saját maga filozófusból rabszolgává változott. De aki úgy tenne, mint Dionüsziosz, véleményem szerint csak a költők elleni piszkálódásokat torolná meg a filozófusok elleni hasonló gáncsoskodásokkal. Vagy meg lehetne kérni valakit, olvassa el Platón Phaidroszát vagy Lakomáját, vagy a szerelemről szóló értekezést Plutarkhosztól és aztán lássuk, melyik költő törvényesíti a förtelmes erkölcstelenséget úgy, ahogy ők teszik. Az ember ismét megkérdendő, a köznek miféle haszna végett száműzte őket Platón onnan, ahol ő maga a nőközösséget is megengedte. Így ez a száműzetés valószínűleg nem a költők elpuhult bujasága miatt történt, hiszen keveset ártanak ott a poétikus szonettek, ahol a férfi azt a nőt kapja meg, amelyikre kedve szottyán. De becsülöm a filozófiai oktatásokat és áldom a szellemeket, amelyek szülik őket, így ne hulljon rájuk szidalom, s ez hasonlóképpen terjedjen át a költészetre. Szent Pál maga, aki a költők tekintélyének érdekében kétszer két költőt állít elénk, közülük egyiket egy próféta nevéen, egy jelmonddal támad a filozófiára, valójában a tulkapásokra. Így tesz Platón is a tulkapásokkal, és nem a költészettel.

Platón bűnnek tartotta, hogy korának költői rossz véleményt terjesztettek a világban az istenekről, könnyű meséket csinálva erről a mocsoktalan lényegről, és nem szerette volna az ifjúságot ilyen nézetekkel megrontani. Erről sokat lehetne beszélni, de maradjunk annyiban, hogy a költők nem alkottak ilyen nézeteket, csak utánózták a már megalkotottakat. Hiszen minden görög történet jól bizonyítja, hogy ennek a kornak a vallása sok, sokféle fajtájú istenre támaszkodott, s ezt a költők nem tanították, csupán követték utánzó természetük következtében. Aki akarja, elolvashatja Plutarkhosznál Isis és Osiris dialógusait, olvashat arról, miért nem válaszolnak az orákulumok, olvashat az isteni gondviselésről és láthatja, vajon nem áll-e e nemzet hit-tudománya olyan álmokból, amelyeket a költők valóban babonásan vizsgáltak. A költők /mivel még nem ismerték Krisztus világosságát/ sokkal helyesebben jártak el ebben, mint a filozófusok, akik a babonát félredobva, behozták az ateizmust. Platón ezért, akinek tekintélyét inkább elismerem, mint annak igazságtalanul ellentmondjak, nem általában a költőket értette azokban a szavakban, amelyekben Julius Scaliger azt mondja Qua autoritate barbari quidam atque hispidi abuti velint ad poetas è republica exigendos, csupán meg akarta fosztani az istenhitet ama helytelen nézeteiktől, amelyeket esetleg akkor nagyrabecsült költők tápláltak, s amelyről ma későbbi törvénnyel a kereszténység lehántotta a káros hiedelmeket. Az embernek nem kell megszemből mennie magánál Platónnál, hogy megtudja a véleményét.

Ión című dialógusában magasan szárnyaló, valóban isteni dicsérettel illeti a költészetet. Így Platónnak, aki nem a dolgot számízi, hanem a tulkapást, nem számízi, hanem illő megbecsülésben részesíti a költészetet, inkább patrónusunknak, s nem ellenfelünknek kell lennie. Ezért én sokkal inkább - ahogy erőmtől telik - azt mutatom meg, hogy sokan félreértették Platont, akinek oroszlánbőre alatt most számárorodításban törnek ki a költészet ellen, mintsem megkisérelnék felülkerekedni hozzáértésén. Minél bölcsőbb az ember, annál több okkal fogja Platont csodálatra méltónak találni, különösen mivel még nálam is többet tulajdonít a költészetnek, ugyanis isteni erővel bíró sugalmazásnak tartja, magasan az emberi szellem fölött állónak, ahogy az a fentemlitett dialógusból nyilvánvalóan kitűnik.

Másfelől példák tengere áll rendelkezésére annak, aki a legjobb vélemények által biztosított megbecsülésre kíváncsi: a Sándorok, Caesarok, Scipiók mindannyian barátai a költőknek, valamint a római Szokratésznek nevezett Laelius, aki maga is költő volt, olyannyira, hogy Terentius Heautontimorumenon-ának egy részét is neki tulajdonítják. Sőt magáról a görög Szokratészról is, akit Apolló az egyetlen bölcs embernek tartott, az a hír járja, hogy öregkorának egy részét Aiszóposz fabuláinak versbeszedésével töltötte. És így bűnhődnie kellene tanítványának, Platónnak, amiért ilyen szavakat adott mestere szájába a költők ellen. De mire van még szükség? Arisztotelész megírta a Poétika művészetét, és vajon miért, ha nem kellett volna

megírni? Plutarkhosz azt tanítja, hogyan kell használni a költőkről összegyűjtött dolgokat, és miért tenné ezt, ha nem kellene elolvasni? S aki elolvassa Plutarkhosznak akár történelmét, akár filozófiáját, észreveszi, hogy mindketőnek köntösét a költészet diszeivel ékesíti fel. De én nem azzal kívánom megvédeni a költészetet, hogy a történetírás alárendeltjének tartom. Elegendő, ha annyit mondunk róla, megfelelő termőtalaj a dicséret számára, és bármilyen kifogás merülne fel ellene, az vagy könnyen megcáfolható vagy átváltoztatható igazságos dicséretté. Ilyenformán, mivel a kiválóságai olyan könnyen és igazságosan megerősíthetők, s az alantas ellenvetések oly gyorsan eltiporhatók, a költészet nem a hazugság, hanem az igaz doktrínák művésze, nem a nőiességé, hanem a bátorság hathatós felpozíciója; Platon nem száműzte, hanem becsülte inkább. Ültetésünk tehát több babért költőink homlokát övezendő. A babérszörű megtiszteltetése, amelyet rajtuk kívül csak győztes hadvezérek viselnek, maga is elég bizonyíték arra, milyen becsben kellene őket tartanunk, helyett, hogy a helytelen beszélőknek a költészet tiszta tavaszára fújt rosszszagú leheletétől szenvedjünk.

De mivel olyan sokat foglalatoskodtam ebben a dologban, úgy gondolom, mielőtt tollam pontot tenne, még egy kis időt kellene annak vizsgálatára vesztegetnünk, hogy Porcia /kiváló elmék anyja/ vajon miért vált olyan gonosz mostohájává a költőknek, akik szellemének bizonynyal meg kellene előznie minden mást, hiszen minden tőlük ered,

lévén ők maguktól alkotók, nem másoktól meritők. Hogyan más-ként kiálthatnék fel, mint

Musa mihi causas memora quo numine laeso?

Édes költészet, amely ősidők óta királyokat, császárokat, szenátorokat, nagy hadvezéreket, mint - ezer más mellett - Dávidot, Hadrianust, Szophoklész, Germanicust tett nemcsak baráttaivá a költőknek, hanem őket magukat is költővé; s a mi közlelbbi korunkból olyan pártfogókat nevezhet meg, mint Róbert, Szicília királya, Jakab, Skócia királya, Ferenc, Franciaország királya; olyan biborosokat, mint Bembo és Bibbena; olyan híres prédikátorokat és igehirdetőket, mint Beza és Melancthon; olyan tudós filozófusokat, mint Fracastorius és Scaliger; olyan nagy szónokokat, mint Pontanus és Muretus; olyan borotvaéles elméket, mint George Buchanan; olyan megfontolt kancellárokat, mint - másokkal együtt, de feltétlenül előttük - ama franciaországi Hôpital, akinél, úgy vélem, tökéletesebb, szilárdabb erény alapjaira támaszkodó ítélőképességet egyetlen birodalom sem tud felmutatni. Őket, számos mással együtt, azért említem, hogy nemcsak mások költeményeinek olvasására, hanem mások olvasmányául szolgáló költeményekre buzdítsak. S hogy a minden más helyen dédelgetett költészet Angliában csupán hideg fogadtatásra talált, úgy gondolom, ezt maga a föld is siratja, s ezért borítja a mezőket a szokásosnál kevesebb babérrel. Hiszen eddig Angliában is virágoztak a költők, és - jegyezzük meg - még azokban az időkben is, amikor Mars kürtjei a lehangosabban szóltak. S most, amikor a költők házáat bágyadt nyugalom önti el, majd-

nem olyan jó hírnévnek örvendenek, mint a szemfényvesztők Velencében. Ez, ami egyfelől nagy dicséret a költészet számára, amely Venushoz hasonlóan /csak jobb célból/: inkább bajba jut Marssal a hálóban, ahelyett, hogy Vulcanus családdias nyugalját élvezze. Ugyanigy másfelől némi magyarázattal szolgálhat arra nézve, miért lettek a költők kegyvesztettek a henye Angliában, amely most nehezen bírná elviselni egy toll fájdalmát. Ebből szükségszerűen következik, hogy csak szolgai elméjű, alacsony emberek vállalkoznak írásra, akik úgy gondolják, elég, ha csupán a nyomdász jutalmazza őket. És miként Epaminondasról úgy tartják, erényének tisztességével kötelességét teljesítve, egy korábban megvetett szolgálatot tiszteletreméltóvá tett, úgy ezek, pusztán nevük hozzáadásával, saját becstelenségük miatt megbecstelenítik a legbecsesebb költészetet. Mintha minden Muzsát teherbe ejtettek volna, hogy fattyu költőket hozzanak a világra, s minden előzetes megbízatás nélkül most ők viszik a postát a Helikon partjain túlra, amíg csak olvasóikat jobban ki nem fárasztják, mint a postalovakat. Közben pedig

Queis meliore luto finxit prae cordia Titan,

jobban tennék, ha inkább visszafojtanák elméjük tulcsordulásait, mintsem nyilvánosságra hozzák őket, nehogy ugyanannak a rendnek lovagjai közé számítsák őket.

De én, akit, mielőtt egyáltalán a méltóságra mernék gondolni, befogadtak a papirpiszkitók társaságába, megbecsülésünk hiányának okát érdemeink hiányában keresem, Pallasz

segítsége ellenére lett költőket helyezve fölübénk, akiknek eltüntetése bizony hálát érdemlő munka lenne. De én, mivel sohasem vágyakoztam a címre, elhanyagoltam az eszközöket, amelyekkel el lehetett volna érni őket, csupán leigázva néhány gondolattól, tintás sarcot fizettem nekik. Teringettét, azoknak, akik örömuiket lelik a költészetben magában, ügyelniük kellene, mit csinálnak és hogyan csinálják, és elsősorban a józan ész tárgyilagos tükrében kellene megnézniük magukat, alkalmasak-e rá. Mert a költészetet nem a fülénél fogva kell huzni, hanem gyengéden kell vezetni, vagy inkább neki kell vezetnie bennünket. Részben ez volt az ok, amely megerősítette a régiek tudósait abban a véleményükben, hogy a költészet isteni ajándék, nem pedig emberi mesterség. Hiszen míg az összes többi tudomány nyitva áll az élelisműjűek előtt, költővé semmilyen iparkodás nem tud tenni, ha nem jár vele Genius. Erről szól a régi közmondás: Orator fit, poeta nascitur. Sőt azt vallom, miképpen a legtermékenyebb földet kell trágyázni, úgy a legmagasabban szárnyaló szellemmel egy Daidalosznak kell repülnie, hogy irányítsa azt. Ennek a Daidalosznak, úgy mondják, mind ebben, mind másban három szárnyra van szüksége, hogy fenntartsa magát a jogos dicséret levegőegében, ezek pedig: Művészet, Utánzás és Gyakorlat. De ezekkel, legyenek művészi szabályok vagy utánzási minták, nem nagyon terheljük magunkat. A gyakorlat tulajdonképpen megvan, de nagyon össze-vissza, mert ott, ahol valaminek a megismeréséért kellene fáradoznunk, úgy teszünk, mintha már ismernénk, s így agyunk sok olyat szül, amelyet

tudás sohasem nemzett. Két fő rész van, a szavakkal kifejezendő lényeg és a lényeget kifejezendő szavak. Egyikben sem helyes csak a Művészetet vagy csak az Utánzást használni. A mi igazi műfajunk a quodlibet, bár némileg elferdítjük Ovidius sorát,

Quidquid conabor dicere, Versus erit.

sohasem vezetve semmilyen biztos korlátok közé, hogy az olvasók szinte meg sem tudják mondani, hogy hol keressék magukat. Chaucer kétségtelenül kiválóan cselekedett Troilus és Cresidájában, és bizony nem tudom, őt csodáljam-e jobban, hogy oly tisztán tudott látni abban a homályos korban, vagy magunkat, hogy ebben a világos korban csak botorkálunk utána. Bár vannak nagy hiányosságai, ezek megbocsájthatók ilyen tiszteletreméltó régi alkotás esetén. Véleményem szerint a Mirror of Magistrates illendően fel van díszítve szép részekkel és az Earl of Surrey lírájában sok olyan dolog van, amelyek nemes születésűre utalnak, s amelyek méltók a nemes elméhez. A Shepherd's Calendar-ben, ha nem tévedek, sok költőiség van az eclogákban, amelyeket valóban érdemes elolvasni. Stilusának a régi paraszti nyelv utáni formálását már nem engedhetem meg, s tekintve, hogy sem Theokritosz görögül, sem Vergilius latinul, sem pedig Sannazaro olaszul nem alkalmazta ezt. Rajtuk kívül, hogy kiméletlenül szóljak, csak kevés költői vénával bíró művet láttam nyomtatásban, aminek bizonyosságul szolgál, hogy ha a verseket áttevesszük prózába, s aztán az értelmét kérjük, rájövünk, hogy a legtöbb esetben csak követik egymást a sorok, az első nincs tekintettel

arra, mi lesz az utolsó, s ebből aztán a cimek csilingelő hangjával ellátott, zűrzavaros szóhalmaz lesz a józan ész minden kísérete nélkül. A becsületes udvariasság és az ügyes költészet szempontjából nem ok nélkül kelnek ki tragédiáink és komédiáink ellen /ismétlem, csak azok közül, amelyeket én láttam/, kivéve a Gorboduc-ot, amely ezekkel ellentétben tele van impozáns beszédekkel és jól hangzó fordulatokkal, és így Seneca stilusának a csucsára tör, valamint tele van nemes erkölcsiséggel, amelyet a leggyönyörködtetőbben tanít, s így megvalósítja a költészet végső célját. Ennek ellenére azonban körülményeiben hibás, ami nagyon elszomorít engem, mert így nem lehet a tragédiák tökéletes modellje. Hibás mind a hely, mind az idő kérdésében, amelyek minden testi cselekvés szükségsszerű velejárói. Hiszen míg a színnek -mind Arisztotelész tanítása, mind a józan ész alapján- egyetlen helyet kell jelképeznie, s a feltételezett időtartam legfeljebb huszonnégy óra lehet, addig itt művészietlenül több helyszint és több napot jelenítenek meg. De ha ez így van a Gorboduc-ban, mennyivel rosszabb ez a többiben! ahol egyik oldalon Ázsiát látod, Afrikát a másikon, s még oly sok egyéb kis királyságot, hogy a belépő színésznek feltétlenül azzal kell kezdenie, hogy megmondja, hol van, különben nem lehetne megérteni a mesét. Látunk három sétáló hölgyet vírágot szedni, és el kell hinnünk, hogy a színpad egy kert. Egyszerre csak hajótörésről szóló hirt hallunk ugyanazon a helyen, s ekkor megrónak, ha nem fogadod el sziklának. En-

nek a háttéréből előjön egy förtelmes szörnyeteg, és ekkor a szerencsétlen nézőknek már barlangnak kell tartaniuk a szinpadot. Eközben beront két hadsereg, amelyet négy kard meg pajzs jelképez, és ekkor hol az a keményfejú, aki ne fogadná el szabályos harcmezőnek?

Az időt pedig még sokkal szabadabban kezelik. Teljesen megszokott dolog, hogy egy ifju herceg és hercegnő szerelmesek lesznek egymásba, számos bonyodalom után a leány teherbe esik, s világra hoz egy szőke fiucskát, a kisfiu eltűnik, férfivá cseperedik, szerelmes lesz, s máris kész arra, hogy apa legyen, s mindez két óra alatt. S hogy ez mekkora képtelenség, azt mindenki felérheti ésszel, s ezt tanítja a művészet, s ezt igazolják az antik példák is, s ilyen hibát manapság rendes színészek el nem követnének. Felhozhatja valaki az Eunuchus példáját Terentiustól, amely két nap történetét mondja el, amely persze sokkal rövidebb, mint husz év. Ez mind igaz, de a művet két nap alatt is adták elő, s így nem lépte túl az előadás idejét. S bár Plautus is hibázott egy helyen, mi inkább vele találjunk, mintsem vele tévedjünk.

Ám meg fogják kérdezni, akkor hogyan adjunk elő olyan történetet, amely sok helyen, hosszú ideig játszódik? De vajon nem tudják-e ezek, hogy a tragédiát a költészet, s nem a történelem törvényei kötik, és nem köteles követni a történetet, hanem szabadságában áll akár teljesen új történetet alkotni, akár átformálni a történetet úgy, hogy a legmesszebbmenőkig megfeleljen a tragédia követelményeinek?

Sőt, sok dolgot lehet megmondani, amiket nem lehet megmutatni, ha ismerjük a különbséget az elmondás és az előadás között. Például, bár itt vagyok, beszélhetek Peruról, s a beszédben erről átugorhatok Kalkutta leírására, míg cselekvésben ezt nem tehetem meg Pacolet lova nélkül. Ez volt a szokás, amellyel a régiek éltek, mint egy bizonyos Nuntius, aki elmondotta azokat az eseményeket, amelyek korábban, vagy másutt történtek. Végül, ha történelmi eseményt kívánnak előadni, nem szükséges /mint Horatius mondja/ ab ovo kezdeniük, hanem az eljátszandó cselekmény döntő fordulópontjából kell kiindulniuk. Mindezt egy példa tudja a legjobban megvilágítani. Van egy történet az ifju Polüdóroszról, akit atyja, Priamosz a trójai háború idején kincsekkel együtt tuszul adott Polümnesztórnak, Thrákia királyának. Polümnesztór, Priamosz bukásáról értesülve, megöli a gyermeket, hogy megkaparintsa a kincseket. A gyermek testét Hekabé viszi magával, aki még aznap megleli a módját, hogyan bosszulhatná meg a legkegyetlenebbül a zsarnokot. Nos, hol máshol kezdenék a mi tragédiáiróink, mint a gyermek átadásával? Aztán áthajózik Thrákiába, eltölt ott sok-sok évet, és megfordul számtalan helyen. És hol kezdi Euripidész? Magával a holttestnek a megtalálásával, amíg a többi elmondását Polüdórosz szellemére bizza. Itt nincs szükség további fejtegetésekre; ezt a legtompább agy is megértheti.

De mindezekon a hatalmas képtelenségeken túlmenően színműveik nem valódi tragédiák, sem valódi komédiák, hiszen a királyok bohócokkal keverednek, és nem azért, mert

az események úgy hozzák, hanem beráncigálják-taszigálják a bohócokat a színpadra, hogy minden illem és megfontoltság nélkül tiszteletreméltó eseményekben vegyenek részt. Így aztán sem csodálat, sem részvét felkeltésére, sem igazi mulattatásra nem képesek, korcs tragikomédiájukkal. Tudom, hogy Apuleius hasonlóképpen cselekedett, de az a dolog hosszabb idő alatt van elbeszélve, nem pedig egy perc alatt előadva, és tudom, hogy az antik szerzőktől is van egy-két példa a tragikomédiára, mint Plautus Amphitryo-ja. De ha jól megvizsgáljuk őket, észrevesszük, hogy soha, vagy csak nagyon óvatosan párosítják a matróztáncot temetéssel. Így esik, hogy mivel nem valódi komédia, tragédiánk komikus részében nincs más, mint tiszta fülelkező méltatlan, trágá beszéd, és tulzó ostobaságok mutogatása, amely valóban csak hangos nevetés felkeltésére alkalmas, semmi másra: holott az egész komédiának csupa gyönyörködtetésből kellene állnia, a tragédiának pedig továbbra is a jól megérdemelt csodálatban kellene részesülnie.

Komédiáiróink azonban úgy gondolják, nincs gyönyörködtetés nevetés nélkül. Ez nagyon helytelen, mert bár nevetés járhat együtt gyönyörködéssel, mégsem a gyönyörködésből következik, mintha a gyönyörködés lenne a nevetés oka. Ugyanaz a dolog előidézhetsé mindkettőt, sőt, úgy tűnik, mintha lenne bennük valamiféle belső ellentmondás, hiszen ritkán gyönyörködünk más dolgokban, mint amelyek hasonlósága hozzánk, vagy az általános természethez, a nevetést pedig majdnem mindig olyan dolgok okozzák, amelyek a leg-

aránytalanabbul különböznek tőlünk és a természettől. A gyönyörködésben öröm van, akár tartós, akár pillanatnyi. A nevetésben csak megvető csiklandás van. Például reszketünk a gyönyörűségtől, ha egy csinos, erényes nőt látunk, és mégis távol vagyunk attól, hogy nevetnünk kelljen. Nevetünk torz teremtményeken, melyek természetesen nem gyönyörködtetnek. Örülünk, ha jól sül el valami, és nevetünk, ha felsül valaki; örülünk barátaink vagy a haza boldogságának, amin ha valaki nevetne, megérdemelné, hogy kinevessék; gyakran nevetünk ellentmondásosan hibás és csáléra ment dolgokon olyan emberek szájából, akiket egyébként tiszteletreméltóságuk miatt szívből sajnálunk, de mégis nevetnünk kell, és így a nevetés inkább szomorúságot, mint örömet okoz. Nem tagadom, hogy együtt is járhat a kettő. Bár Nagy Sándor jól megfestett képében örömléteztet nevetés nélkül, és husz örült pojácán nevetünk gyönyörködés nélkül; míg Heraklész képe nagy szakállával és őrző arckifejezésével, amint fonalat gombolyít Amphalész parancsára, gyönyörködésünket és nevetésünket is kiváltja: gyönyörködünk a szerelem ilyen különös hatalmának ábrázolásában, és a tett mulatságossága nevetésre ingerel.

De én azért beszélek, mert a komikus rész végső célja nem csupán a nevetés kiváltása, hanem ezzel együtt a gyönyörködtető tanítás, amely a költészet célja. A legnagyobb hiba, amelyet Arisztotelész határozottan megtilt a nevetés kérdésében, az, hogy bűnös dolgokkal nevettetnek, amelyek inkább utálatosak, mint nevetségesek, vagy pedig nyo-

moruságosak, amelyeket inkább szánni, mint gunyolni kell. Miért adunk alkalmat a népnek, hogy a száját tátsa egy nyomorult kolduson vagy egy koldus bohócon, miért üzünk gunyt - vétve a vendégszeretet törvényei ellen - az idegenből csak azért, mert nem beszél olyan jól angolul, mint mi? mit tanulunk, hiszen bizonyos, hogy

Nil habet infelix paupertas durius in se.

Quam quod ridiculos homines facit.

Inkább egy ügybuzgó szerelmes lovag, egy szívtelenül fenyegető Thraso, egy saját bölcsességétől eltelt iskolamester, egy mulatságosan elvarázsolt utazó, - ha ezeket látnánk a színpadon sétálgatni különböző nevek alatt, ahogy ez már szokás, gyönyörködő nevetés és oktató gyönyörködtetés lenne ott, mint a másokban, ahol Buchanan tragédiái jogosan vivják ki az isteni csodálatot. De túl sok szót pazaroltam erre a szindarab-ügyre. Azért teszem, mert ez a költészet kiemelkedő része, nincs Angliában más, amit szorgalmasabban művelnének, és nincs, amit sajnálatosabban szidalmaznának; és miként egy modortalan, rossz nevelésű leánygyermek anyjának, a dráma a költészetnek becsületét vonja kétségbe.

Költészetünknek a fentiekén kívül más fajtái nem is igen vannak, csak a lírai dalok és szonettek. Milyen jól lehetne művelni ezeket, ha Urunk ilyen éles elméket adott nekünk, milyen égi gyümölcse lenne mind az egyén, mind a köz témáiban, ha a halhatatlan szépség, Isten halhatatlan jószágának dicséretét énekelnénk. Isten, aki kezeket adott az írásra és szellemet a megértésre, akiről szólva keres-

hetjük a szavakat, de soha a témát, akiről szemünket csak a semmire fordíthatnánk el, de mivel nem tesszük, mindig új, frissen rügyező témáink vannak. De bizony ezek az írások, amelyek az ellenállhatatlan szerelem zászlaját lengetik, nem győznének meg engem szerelmünkről, ha hölgy lennék. Oly hidegen alkalmazták a tüzes vallomásokat, mint azok a férfiak, akik inkább szerelmesleveleket olvasnak, s így ragad rájuk néhány ömlengő fordulat, - ami nagyon hasonlít ahhoz az emberhez, aki egyszer azt mondta, a szél északnyugatról és délről fúj, mert nyugodt akart lenni, hogy elég szelet nevezett meg - ahelyett, hogy a valóságban éreznék azokat a szenvedélyeket, amelyeket könnyen elárul az író erőteljessége vagy energiá-ja, ahogy a görögök nevezik. De hagyjuk ezt a szükséges, bár rövidke megjegyzést, nehogy elmulasszuk a költészet anyagával való helyes bánásmódot.

Nos, ami a költészet külsejét illeti, amely szavakból, vagy, ahogy én nevezem, dikcióból áll, még sokkal rosszabb a helyzet. Így a mézesszavu matrónát, Ékesszólást, egy kifestett kurtizán ruháiba öltöztetik, vagy inkább álöltöztetik, néha olyan erőltetett szavakkal, amelyek szinte szörnyeknek, de mindenképpen idegennek tűnnek a szegény angolok számára. Máskor a betűvel játszanak, mintha a szótár módszerét kellene követniök, ismét máskor mindenféle figurákat, a tél által megtépázott szóvirágokat használnak.

De bárcsak egyedül a verselőkre lenne jellemző ez a bűn, s ne lennének nagy birtokai a prózairók, és /amin

csodálkoznunk kell/ sok tudós, és /amin szánkoznunk kell/ néhány prédikátor között is. Őszintén kívánom, ha merészelhetek olyan dolgokban kívánni, amely messze meghaladja képességeimet, hogy Tullius és Demoszthenész /az utánzásra legmúltóbbak/ szorgalmas utánzóí szóképeikhez és frázisaikhoz bárcsak ne forgatták volna annyit e könyveket, hogy figyelmes átültetésükkel, mert ezt tették, bekebelezzék az egészet, s egészen a magukévá tegyék. Ilyenformán minden ételre, amit csak felszolgálnak az asztalon, cukrot és fűszereket szórnak, mint amaz indiánok, akik nem elégednek meg azzal, hogy fülbevalóikat az alkalmas és természetes helyen, a fülükben viseljék, hanem ékszereiket orrukon és ajkaikon furják át, hogy egész biztosan csinosak legyenek. Tullius, amikor Catilina kiűzésén fáradozott, az ékesszólás mennyköveként gyakran élt az ismétlés eszközével: Vivit & vincit, immo in senatum, Venit immo, in senatum venit, &c. Valóban, jogos dühétől lángra lobbantva, szavai, így igaz, megkettőzve hagyták el ajkait, és úgy cselekedett művésziessen, ahogy mások haragjukban természetesen. És miután rájöttünk e szavaknak hatásosságára, nem ritkán családi levelekbe is beráncigáljuk őket, ha túl sok mérgelődésbe kerülne igazán mérgesnek lenni. A hasonló kádenciáknak micsoda bőséges zuhataga hangzik a zordon szószékekről! Szeretném Demoszthenész szellemét megidézni, aki oly ritkán s ügyesen használja őket. Bizony ezek a férfiak a szofistára emlékeztetnek engem, aki dus elmésségével bebizonyítja két tojásról, hogy három, és bár elismerik szofistának, fárado-

zásáért nem kap semmit; ugyanigy ezek a férfiak, akik ezt a fajta ékesszólást gyakorolják, kivivhatják a véleményt, hogy finomnak látszanak, de ennek valódiságáról keveseket győznek meg, - s ezzel aztán vége is a finomságuknak. Némely nyomtatott értekezésben a hasonlatokért minden fűvészt, minden madár-, hal- és állatmesét felhajtának, amelyek csak alkalmasak tömegükben arra, hogy ötleteink legyenek. Ez természetesen a lehető legképtelenebb csömört hozza fülünknek, hiszen a hasonlat ereje nem arra való, hogy bármit is bebizonyítson a szembenálló vitatkozónak, hanem csak arra, hogy az egyetértő hallgatónak magyarázzon, s ha ez megtörtént, az összes többi csak unalmas fecsegés, amely csak eltéríti a memóriát a céltől, amelyre irányult, s egy szemernyivel sem segíti az ítélőképességet, amely akár döntött már, akár a hasonlatok miatt nem döntött még. A magam részéről nem kétlem, hogy amikor Antonius és Crassus, Cicero nagy ékesszóló elődei közül az egyik azt szinlelte, hogy nem ismeri a művészetet, a másik pedig, hogy nem az formálta őt, a népi fülek bizalmát az egyszerű bölcsességgel nyertették meg, amely bizalom az első lépcső a meggyőzéshez, s a meggyőzés a szónoklás művészetének legfőbb ismertetőjegye; - nem kétlem, mondom, hogy nagyon óvatosan éltek ilyen fogásokkal. Ugyanis, ha valaki ezeket rendszeresen használja, bárki megmondhatja, hogy az illető saját zenéjére táncol, és a figyelmesebb közönség hamarosan észreveszi, hogy inkább különöseket, mint igazat mond.

Kétségtelenül /legalábbis az én véleményem szerint

kétségtelenül/ számos kisműveltségű udvaronc stilusa sokkal erőteljesebb, mint a tudomány néhány professzoráé. Erre nem találok más magyarázatot, mint azt, hogy az udvaronc azt az utat követve, amelyet a gyakorlat alapján a természetnek legmegfelelőbbnek tart, ugyanakkor /bár nem tud róla/ a művészettel is megegyezik, bár nem a művészet útját járja. A másik azonban, aki a művészetet a művészet megmutatására, s nem a művészet elrejtésére használja /ahogy ezekben az esetekben tennie kellene/, eltávolodik a természettől, s valójában bemocskolja a művészetet.

Mi ez? azt hiszem, megérdelem a verést, mert a költészettől a szónokláshoz kóboroltam, de mivel a szavakkal foglalkozik mindkettő, annyira hajlamosak az összekeveredésre, hogy úgy vélem, elkalandozásom teljes megértésre talál. Nem merészkedem a költőket arra oktatni, hogyan dolgozzanak, csupán a többiekkel együtt betegnek találva magamat, szeretném megmutatni néhány pontját annak az általános fertőzésnek, amely az írók legnagyobb része között elterjedt. És miután tisztába jöttünk azzal, hogy valamilyen fonákok vagyunk, megkísérelhetjük mind a tartalom, mind a forma helyes használatát, amire nyelvünk nagy lehetőséget nyújt, lévén valóban alkalmas mindenféle kiváló gyakorlásra. Tudom, hogy néhányan azt fogják mondani, az angol keveréknyelv. És miért ne lenne annál jobb, ha mind-egyikből a legjobbat tartjuk meg? Más azt fogja mondani, hiányzik a nyelvtana. Ez igaz, de ez a valóságban dicséret: hogy tudniillik nem hiányzik neki a nyelvtan. Hiszen lehet-

ne nyelvtana, de nincs rá szüksége, mert magában is annyira könnyű és annyira mentes az esetek, nemek, módok és idők kényelmetlen különbségeitől, amelyek szerintem a babiloni torony átkának részei, ugyanis az embernek iskolába kell járnia, hogy megtanulja saját anyanyelvét. De a szellem ötleteinek édes és pontos megteremtésében, amely a beszéd célja, egyenrangú a világ minden más nyelvével. Különösen szerencsés a két vagy három szóból álló összetételekben, ahol megközelíti a görögöt és messze felülmúlja a latint, és az összetétel a nyelvben található legnagyobb szépségek egyike.

Nos, a verselésnek két fajtája van, az egyik a régi, a másik a modern. A régi minden szótagnak a mennyiségét veszi figyelembe, és ennek megfelelően alkotja meg a verset. A modern csak az ütemre /esetleg még a hangsúlyra/ van tekintettel, és fő ereje a szavaknak azon a hangzásán alapul, amelyet rimnek nevezünk. Melyik ezek közül a kiválóbb, ezen sokat lehetne vitatkozni. A régi kétségkívül alkalmasabb a zenére, mivel mind a szavak, mind a dallam az időmértéket veszi figyelembe és sokkal plasztikusabban fejezi ki a különböző szenvedélyeket a jól megválasztott szótag mély és magas hangjai miatt. A másik rimje hasonlóképpen bizonyos zenével üti meg az ember fülét, és végül, mivel gyönyörködtet, ha más úton is, de ugyanazt a célt éri el, hiszen mindkettőben van édesség és egyik sem nélkülözi a méltóságot. Az angol valóban minden más általam ismert vulgáris nyelvet megelőzve, mindkét fajta verselésre alkal-

mas. Ami a régít illeti, az olasz annyira tele van magánhangzókkal, hogy minduntalan elizióra kényszerül, ugyanígy van a holland a mássalhangzókkal, és nem tudja megteremteni a verseléshez szükséges édes csusszanást. Az egész francia nyelvben nincs egyetlen szó, amelynek az utolsó szótagon lenne a hangsulya, s így megtakarít egyet, amelyet anteponultimának neveznek. Alig van több ilyen szó a spanyolban is. Ilyenformán csak nagyon ügyetlenül használhatják a daktilust. Az angolt egyik ilyen hiányosság sem fenyegeti. Mármost ami a rimet illeti, mi nem ügyelünk a kvantitásra, de gondosan ügyelünk a hangsulyra, amelyet más nemzetek vagy nem tudnak, vagy nem akarnak tökéletesen megtenni. Azt a caesurát, vagy levegővételt a sor közepén, amely sem az olaszban, sem a spanyolban nincs meg, a franciák és mi szinte sohasem hibázzuk el.

Végül, ha magát a rimet az olasz nem is tudja az utolsó szótagra helyezni, amelyet a francia himrimnek nevez, az utolsó előttit rimelteti, amelyet a francia nőrimnek nevez, vagy az ezelőttit, amelyet az olasz sdruciolá-nak hív. Példa az előbbire: buono:suono, a sdruciolára: femina:semina. A franciában megvan mind a himrim: bon:son, mind a nőrim: plaise:taise. De nincs benne sdruciolá, míg az angolban megvan mind a három, mint due:true, father:rather, motion:potion, és még sok más, de úgy találom, máris túlzottan kibővittem ezt a csekély kis értekezést.

Igy, minekutána az örökké-dicséretes költészet tele van erényre serkentő gyönyörűségekkel, és nem szűkölkö-

dik semminemű ajándékban, amely benne foglaltatik a tudomány nemes nevében; mivel az ellene felhozott rágalmak vagy hamisak, vagy erőtlenek; mivel az ok, ami miatt nem becsülük Angliában, a költő-utánozóknak, s nem a költőkben rejlik; s végül, mivel nyelvünk a legmesszebbmenőig alkalmas és érdemes a költészet tiszteletére; a kilenc Muzsa nevében ünnepélyesen felszólítalak benneteket, akik eme títelpazarló játékszerem olvasásának kétes szerencséjében részesültetek, ne nevéssétek ki többé a költők nevét, mintha ők lennének a bolondok legközelebbi örökösei, ne üzzetek több tréfát a rimelő tiszteletreméltó címéből, hanem higgyetek Arisztotelésznek, hogy ők a görögök isteni nagyszerűségének ősi kincstárnokai, higgyetek Bembusnak, hogy ők minden udvariasság uttörői, higgyetek Scaligernek, hogy egyetlen filozófus tanai sem tesznek hamarabb becsületes emberré, mint Vergilius olvasása, higgyetek Clauserusnak, Cornutus fordítójának, hogy a Mennyei Istenségnek úgy tetszett, hogy Hésziodosz és Homérosz által, mesék fátylába burkolva adjon nekünk tudományt, logikát, retorikát, filozófiát, természet- és erkölcsit és quid non? higgyetek nekem, hogy sok titok van a költészetben, amelyek szándékosan íródtak homályosan, nehogy profán szellemek bemocskolhassák; higgyetek Landinnak, hogy minden, amit irnak, isteni örületben fogan, végül higgyetek nekik maguknak, amikor azt mondják, halhatatlanná tesznek verseikkel titeket.

Ha így tesztek, nevétek virágozni fog a nyomdászok boltjaiban. Ha így tesztek, számos költői előszó címzettjei

lesztek. Ha így tesztek, ti lesztek a legbecsületesebbek, a leggazdagabbak, a legjobbak mindenben, mindig a felsőfokban maradtok. Ha így tesztek, libertino patre natus lesztek, hirtelen felnőttek Herculea proles-szá,

Si quid mea Carmina possunt.

Ha így tesztek, Dante Beatricéjével és Vergilius Anchisesével kerültek egy helyre.

De ha /pfuj! ha így van/ olyan közel születted volna a Nilus butító vizeséséhez, hogy nem hallod a költészetben a szférák zenéjét, vagy ha olyan földöncsuszó az elméd, hogy nem tud felemelkedni a költészet egének megpillantására, vagy inkább, ha valami paraszti lenézésből olyan ostoba volnál, hogy a költészet Momusa legyél, akkor bár nem kívánom neked Midász számárfüleit, sem azt, hogy egy költő versének hatására, mint Bubonax, felakaszd magadat, sem azt, hogy halálba igézzenek, ahogy állítólag Irországbban teszik, azonban azzal átkozlak meg minden költő nevében, hogy amíg élsz, szeress ugyan, de - mivel nem ismered a szonettek titkait - ne nyerd meg soha senki kegyeit, és ha meghalsz, haljon ki emléked a földről, hiányzó sirversed miatt.

/Fordította: Molnár Katalin/